

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Kristýna Chvojková

Výslovnost vlastních jmen v tlumočnickém procesu

Pronunciation of Proper Names in Interpreting

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

Poděkování:

Chtěla bych zejména poděkovat svému vedoucímu práce doc. PhDr. Tomáši Dubědovi, Ph.D. za metodické vedení práce a podnětné rady a připomínky. Velmi děkuji rovněž prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc. a Mgr. Liboru Ottovi za pomoc s identifikací projevů vhodných k zahrnutí do výzkumu a informace o tlumočení v Evropském parlamentu. Za hodnotné informace děkuji též Mgr. Ivaně Hlaváčové. Dík patří také kolegyni Ivě Vávrové za závěrečné připomínky ke znění práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 12. srpna 2016

Kristýna Chvojková

Abstrakt

Tato práce se zabývá výslovností vlastních jmen při simultánním tlumočení z francouzštiny do češtiny. Je rozdělena na dvě části: první, teoretická část pojednává o definování, kategorizaci a funkcích vlastních jmen, jak je udává odborná literatura. Dále je pozornost věnována přejímání výpůjček z jiných jazyků a na závěr specifickým simultánního tlumočení jmen.

Praktická část se pak věnuje rozboru antroponym (šest set položek) přetlumočených na plenárních zasedáních Evropského parlamentu. Cílem výzkumu je určit, podle jakých zásad se výslovnost jmen při tlumočení do češtiny adaptuje, jak jsou přetlumočená propria srozumitelná a rovněž zda je v Evropském parlamentu zvykem přechylovat ženská příjmení.

Výsledky ukazují, že převažujícím způsobem adaptace je fonologická aproximace, což odpovídá normě. Dalšími významnými principy jsou zachování původní výslovnosti a výslovnost podle písemné formy. Původní výslovnost se přitom častěji vyskytuje u francouzských jmen, zatímco u anglických a německých je obvyklejší výslovnost podle psané podoby. Většina ekvivalentů je srozumitelná – nesrozumitelných je 7–11 %. Více zkomolených provedení se překvapivě objevuje mezi jmény z častých evropských jazyků než mezi ostatními jmény ve vzorku. Co se týče přechylování, převládá tendence vyslovovat příjmení v základní podobě, tedy nepřechýlená.

Klíčová slova

Simultánní tlumočení, vlastní jména, výslovnost, osobní jména, fonologická aproximace, francouzština, čeština, proprium, antroponymum, analýza projevů z Evropského parlamentu.

Abstract

This thesis addresses the pronunciation of proper names in simultaneous interpreting from French into Czech. It consists of 2 parts: the 1st, theoretical part discusses the definitions, categorization and functions of proper names as described in the relevant literature. The work then focuses on adoption of loanwords in Czech and on the specific situation of proper names in simultaneous interpreting.

The empirical part analyses 600 personal names from speeches interpreted at plenary sessions of the European Parliament. The aim of the research is to describe the adaptation principles in pronunciation of proper names interpreted into Czech; the intelligibility of the used equivalents; and the frequency of use of female forms of surnames in the European Parliament.

The results show that the prevailing adaptation principle is phonological approximation, which corresponds to the rules set by the codified pronunciation standard. Other common principles are retention of the original pronunciation and spelling pronunciation. Original pronunciation is more frequent in names of French origin, whereas spelling pronunciation is found mostly in English and German names. Most of the used translation equivalents are comprehensible: the number of incomprehensible equivalents amounts to 7-11%. Surprisingly, most of the distorted renditions are found in the corpora of names from major European languages (French, German, and English) than among the names of other origin. As for the female forms of surnames, there is a strong tendency not to add the female suffix and to pronounce the surname in its basic form.

Key words

Simultaneous interpreting, proper names, pronunciation, personal names, phonological approximation, French, Czech, proprium, anthroponym, analysis of speeches delivered in the European Parliament.

OBSAH

1	Úvod	8
2	Vlastní jména a jejich systém.....	9
2.1	Kategorizace vlastních jmen.....	11
2.2	Funkce vlastních jmen.....	13
2.3	Vlastní jméno v promluvě – konotace a kontext	15
3	Přejatá vlastní jména v češtině	17
3.1	Zásady výslovnosti jmen cizího původu	18
3.2	Česká výslovnost proprií pocházejících z francouzštiny, němčiny a angličtiny.....	20
3.2.1	Francouzština	20
3.2.2	Němčina.....	22
3.2.3	Angličtina	23
4	Problematika převodu jmen při simultánním tlumočení.....	24
4.1	Faktory komunikace ovlivňující tlumočení.....	25
4.2	Faktory procesu.....	26
4.3	Úsilí při simultánním tlumočení	27
4.4	Technická specifika tlumočení vlastních jmen	28
4.5	Tlumočení vlastních jmen z komunikačního hlediska	30
4.6	Postupy při převádění jmen a taktiky pro řešení problémů	31
5	Empirické studie.....	33
6	Výzkumné otázky.....	36
6.1	Adaptační principy	36
6.2	Ekvivalenty a srozumitelnost.....	36
6.3	Přechylování	36
7	Tlumočení v Evropském parlamentu.....	37
7.1	Průběh plenárního zasedání	37
7.2	Specifika tlumočení na plenárním zasedání	38
8	Materiál a metoda.....	41
8.1	Určení vzorku a sběr dat.....	41
8.2	Fonetická transkripce	43
8.3	Postup při zpracování údajů.....	44
8.4	Adaptační principy	46
8.5	Typy ekvivalentů.....	48
8.6	Přechylování	49
9	Výsledky	50
9.1	Adaptační principy	50
9.1.1	Výskyt hlavních adaptačních principů v korpusu A.....	50
9.1.2	Převažující způsoby adaptace jmen v korpusu A (hlavní principy a jejich kombinace).....	51
9.1.3	Kolísání slabikotvorné souhlásky a vkladné samohlásky	53
9.1.4	Přízvuk.....	54
9.1.5	Vedlejší principy v korpusu A.....	55
9.1.6	Dva základní adaptační principy v korpusu B.....	60
9.1.7	Dva hlavní adaptační principy – srovnání korpusů A a B	61
9.2	Typy ekvivalentů.....	61
9.2.1	Není použito jméno	61
9.2.2	Zkomolené jméno, chyba originálu a oprava	61
9.2.3	Celé, zkrácené a doplněné jméno.....	62
9.3	Přechylování	63

10	Interpretace a diskuse	64
10.1	Odpovědi na výzkumné otázky	64
10.1.1	Adaptační principy	64
10.1.2	Ekvivalenty a srozumitelnost.....	67
10.1.3	Přechylování	69
10.2	Hodnocení metody.....	70
11	Závěr	71
12	Bibliografie	74
13	Seznam zkratk.....	79
14	Seznam příloh.....	80

1 Úvod

Tato práce se zaměřuje na výslovnost vlastních jmen (přesněji antroponym) v reálných projevech z plenárních zasedání Evropského parlamentu, které jsou simultánně tlumočeny z francouzštiny do češtiny. Jména při tlumočení představují specifický prvek, u nějž nedochází k deverbilizaci a který podle Daniela Gila vyžaduje značné množství kognitivní kapacity. Prostředí Evropského parlamentu je ze své podstaty mnohojazyčné a tlumočení je nedílnou součástí komunikace, která zde probíhá. Zároveň je poměrně náročné a věnují se mu zde pouze zkušení odborníci. Jména osob z mnoha různých jazykových oblastí při veřejných jednáních zaznívají velmi často, což z těchto projevů činí cenný materiál umožňující zjistit, jakým způsobem se se jmény při jejich okamžité adaptaci v praxi zachází.

Výzkum se na propria zaměří především z fonologického hlediska. Cílem bude zjistit, podle jakých zásad se jména (pocházející z různých jazyků), která v projevech zazní, nejčastěji při tlumočení do češtiny adaptují, a zda jsou tato zjištění v souladu s principy výslovnosti výpůjček, které udává Česká výslovnostní norma. Dále se práce bude zabývat srozumitelností analyzovaných jmen a rovněž přechylováním ženských příjmení.

Dostupných studií, které by se tímto tématem zabývaly, není příliš mnoho, práce se proto opírá především o článek Daniela Gila z roku 1984, který pojednává o chybovosti tlumočení jmen (*Les noms propres en interprétation simultanée*), a o výzkum Tomáše Dubědy a kol. z roku 2014 zaměřený na kodifikovanou výslovnost anglických výpůjček v češtině (*Loanwords and foreign proper names in Czech: A phonologist's view*).

Dalšími zdroji, z nichž práce především čerpá, je studie Amelie Amatové a Gabriele Mackové (2011) zaměřená na tlumočení kulturních referencí (včetně vlastních jmen) z angličtiny do italštiny (*Interpreting the Oscar Night on Italian TV: an interpreters' nightmare?*), výzkum Marie Dohalské a kol. (2007) týkající se srozumitelnosti jmen v konsekutivním tlumočení (*Proper Names: Features of Ambiguity in a Multicultural Context*) a článek Bernda Meyera (2008) o rozdílech mezi konsekutivním a simultánním tlumočením jmen (*Interpreting Proper Names: Different Interventions in Simultaneous and Consecutive Interpreting?*).

První část práce vymezuje téma teoreticky: jsou zde definována vlastní jména, jejich kategorie, nejvýznamnější charakteristiky a funkce. Následující kapitola pojednává o adaptaci přejatých slov v češtině podle toho, jak ji uvádějí příručky a jiná odborná literatura. Důraz je přitom kladen na výpůjčky z francouzštiny, němčiny a angličtiny, protože jména z těchto jazykových oblastí se v korpusu, který analyzuje tato práce, vyskytují nejčastěji. Dále se práce

věnuje aspektům simultánního tlumočení, které umožní lépe pojmut a charakterizovat komunikační situaci na plenárních zasedáních Evropského parlamentu, a konkrétně problematice tlumočení *propria* zejména na základě Gilova modelu úsilí. Součástí je popis postupů při převodu jmen z hlediska komunikace i taktik pro řešení problémů, které jednotliví autoři udávají. Následně jsou zmíněny výsledky uvedených empirických studií, které tlumočení jmen zkoumají.

V úvodu empirické části práce přiblížím, jak probíhá tlumočení v Evropském parlamentu, a popíši způsob sběru materiálu pro výzkum a metodu rozboru získaných údajů. Následně představím výsledky a blíže pojednám především o převažujících i vedlejších adaptačních principech, které se ve vzorku vyskytují.

2 Vlastní jména a jejich systém

Předem je třeba si položit otázku, co to přesně vlastní jméno je a jak je lze definovat. Podívejme se tedy nejprve, jak vlastní jméno definují jazykové příručky. Podle Mluvnice češtiny Československé akademie věd je vlastní jméno základním prostředkem vyjádření jedinečnosti nějakého objektu nebo celku objektů, čímž jej odlišuje od jiných jednotlivin či celků téhož druhu. *Propria* přitom nemohou klasifikovat či označovat třídu objektů, protože nemají vlastní významový obsah. Jejich významem se rozumí soubor jejich možných funkcí a jazykových či mimojazykových informací, které o objektu podávají (Komárek a Kořenský, 1986, s. 345–346). Čili – podle terminologie, kterou zavedl Carnap – můžeme říci, že mají extenzi, ale nemají intenzi (Fitting, 2015).

Podle Nauky o slovní zásobě Přemysla Hausera (1980, s. 62) je pro vlastní jméno charakteristické to, že jeho funkce nespočívá v obecném významu, nýbrž v identifikaci individua. Ta se děje pomocí přímého poukazu k osobě nebo věci, tedy pomocí ukázání či ostenze. Vlastní jméno je tímto způsobem s denotátem přímo spojeno, avšak téměř nic o něm nevypovídá.

Vlastní jména jsou zde tedy definována vesměs z logického hlediska. Jedním z rysů vlastního jména je, že na jeho úrovni nedochází k abstrakci. Podle Hausera (1980, s. 62) „jméno zařazuje jenom do třídy osob, zvířat a věcí, není však žádná třída Janů, Věr, Váhů apod.“. Rovněž podle Mluvnice češtiny (Komárek a Kořenský, 1986, s. 346) *propria* nemohou označovat ani klasifikovat třídu objektů, protože jméno vždy zůstává jménem určité osoby (např. Věra), místa apod., ale nikdy neznamená obecně nějakou skutečnost abstrahovanou ze všech osob, které se jmenují Věra. Pleskalová (2014, s. 13) uvádí, že

proprium lokalizuje pozici konkrétního denotátu v systému daných denotátů, což znamená, že jeho cílem je „zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, sociálně konvenčních, kulturních nebo ekonomických vztahů“.

Autoři dále upřesňují, že osobu v oblasti proprií lze blíže určit a od ostatních stejně pojmenovaných osob odlišit jedině připojením dalšího jména (Komárek a Kořenský, 1986, s. 346). Filipec a Čermák (1985, s. 93) specifikují, že pravá vlastní jména mají jako individualizující znaky identifikační a rozlišovací schopnost. I tito autoři udávají, že na rozdíl od apelativ nemohou propria označovat druh či třídu; vlastní jména označují svůj denotát na základě individuální, společensky podmíněné znakové konvence, zatímco apelativa označují na základě významu obecné platnosti.

Tito autoři rovněž udávají, že vlastní jména mají určité sémantické – lexikální a gramatické – rysy, jako jsou údaje o rodu (u osobních jmen), původu či motivovanosti. Čermák (2007, s. 181) dále upřesňuje, že propria bývají zvýrazněna velkým písmenem na začátku.

Souhrnně řečeno, nejdůležitějšími zmíněnými rysy vlastních jmen jsou tyto:

- označují jednotlivinu (v rámci třídy);
- nemají významový obsah;
- nejsou výsledkem abstrakce;
- v psané formě jsou graficky označena velkým počátečním písmenem.

Kombinuje se zde tedy, jak podotýká Jonasson (1994, s. 13–14), logická perspektiva s lingvistickou – lingvistická se zaměřuje na formu určitého typu jazykového pojmenování (hovoří se o zmíněném velkém písmenu na začátku, nepřeložitelnosti, například ve francouzštině o absenci členu), zatímco logické hledisko sleduje referenční úlohu vlastního jména či jeho funkci. Jonasson (1994) se dále zamýšlí nad tím, na jaké úrovni je možné vlastní jméno definovat, a navrhuje zaměřit se na úroveň kognitivní. Kognitivní základ vlastního jména spočívá v jeho spojení s určitou jednotlivinou v paměti. To teprve umožňuje onu referenční schopnost, kterou má vlastní jméno v komunikaci. Autor zdůrazňuje, že toto spojení v paměti je společenskou konvencí, která vzniká na základě předchozího pojmenování. Jakýkoli odkaz v komunikaci je tedy druhotný a poukazuje na toto spojení, které již existuje na kognitivní úrovni (s. 15–18).

Propria nejsou nicméně rigidní, jasně ohraničenou kategorií. Existují rysy (velké počáteční písmeno, absence lexikálního smyslu, označování pouze jednoho denotátu, ve francouzštině nepřítomnost determinantu), které většina slov patřících mezi vlastní jména má, přitom však kategorii nutně nedefinují. Jednotlivá slova, která označujeme jako propria, tyto

rysy mají v různé míře (Jonasson, 1994, s. 22). Podle Filipce a Čermáka (1985, s. 93) tvoří propria systém, který má své centrum a periferii. Jonasson (1994, s. 22) dodává, že systém má prototypickou strukturu – jména, která mají většinu typických rysů, tvoří jádro kategorie, zatímco méně typické prvky se nachází na periférii. Filipec a Čermák (1985, s. 93) výslovně udávají, že do středu systému patří ta jména, která nemají žádný význam. Jonasson (1994, s. 21 a 36) tvrdí, že jde o jména, která nejsou vůbec popisná a o vlastnostech svého referenta nic neudávají, tzv. „čistá vlastní jména“¹, a že sem patří nejčastěji jména osob a míst. Jména na okraji se naopak mohou prolínat s apelativy. Jak tvrdí Hauser (1980, s. 63), „hranice mezi vlastními a obecnými jmény není ostrá a obě kategorie se prostupují“. Apelativa se stávají proprii (proces onymizace) a vlastní jména se stávají jmény obecnými. K apelativizaci vlastních jmen může docházet přímo či odvozováním a týká se především substantivních antroponym. Na periférii systému apelativ se nachází vlastní pojmenování, která jsou apelativně-propriální a jsou samovysvětlující, tedy mají i intenzi. Jako příklad autoři uvádí název Československá obchodní banka v Praze (Filipec a Čermák, 1985, s. 93). Jonasson (1994, s. 22) uvádí pro francouzštinu příklady jako *l'étoile Polaire*, *la Caisse d'É(é)pargne*. Graficky bychom si tuto kategorii tedy mohli představit jako systém soustředných kružnic s bezvýznamovými jmény osob a míst uprostřed, přičemž největší kružnice obsahuje jak propria, tak apelativa.

2.1 Kategorizace vlastních jmen

Co se týče vnitřního dělení skupiny vlastních jmen na jemnější kategorie, existuje několik různých hledisek. Podle referentů dělí Příruční mluvnice češtiny a Mluvnice češtiny vlastní jména na antroponyma, toponyma a chrématonyma. Antroponyma jsou jména označující jednotlivé osoby – patří sem jejich rodná jména, příjmení a přezdívký, rovněž mytologická jména a jména pohádkových bytostí – a skupinová jména, mezi které patří jména rodinná, rodová, obyvatelská a národní. Toponyma jsou zeměpisná jména přírodních objektů na Zemi i mimo ni. Patří mezi ně kosmonyma (jména objektů mimo Zemi), choronyma, tedy jména přírodních či správních celků (např. Evropa), místní jména sídlištních celků (města, vesnice, čtvrti...) a jména pomístní, která označují neosídlená místa (hory, řeky). Chrématonyma jsou jména lidských výrobků, uměleckých děl či institucí (Grepl a Karlík, 1995, s. 78; Komárek a Kořenský, 1986, s. 346).

¹ *Noms propres purs.*

Systematičtější a podrobnější dělení podle stejného klíče nabízí Pleskalová (2014, s. 10–11): propria dělí nejprve na bionyma (jména živých entit) a abionyma (neživé objekty). Bionyma zahrnují „všechna vlastní jména živých nebo jakoby živých bytostí a jiných organismů, jež jsou fixovány v sociálních vztazích“, abionyma jsou pak „všechna vlastní jména neživých objektů a jevů, a to jak přírodních, tak člověkem vytvořených“. Kategorii bionym jsou pak za prvé antroponyma (která zahrnují rovněž pseudoantroponyma čili antroponyma nepravá, náležící smyšleným osobám včetně mytologických nadpřirozených bytostí, což může být i personifikovaný objekt jako např. hora). Za druhé sem patří zoonyma (jména skutečných živočichů vyjma lidí) a pseudozoonyma náležící smyšleným živočichům. Třetí podskupinou bionym jsou fytonyma, tedy vlastní jména konkrétních rostlin – příkladem je podle Pleskalové *Semtínská lípa* či dub *Naopoleon*.

Abionyma mají rovněž tři podskupiny, a to ty, které uvádí i obě Mluvnice češtiny: 1) toponyma, 2) kosmonyma či astronyma a 3) chrématonyma. Toponyma zahrnují jména obydlených objektů – oikonyma čili místní jména – a jména pomístní neboli anoikonyma, náležící objektům neobydleným. Mezi kosmonyma spadají kromě galaxií, hvězd, planet atd. i jména umělých kosmických předmětů, jako je *Challenger*. Popis chrématonym rozvíjí Pleskalová tak, že se jedná o „vlastní jména lidských výtvorů, které jsou zakotveny nikoli v přírodě, nýbrž v společenských, ekonomických, politických a kulturních vztazích“. Do této skupiny náleží jména jednotlivých i sériových výrobků (např. zvon *Václav*, zubní pasta *Elmex*), jména institucí, organizací a zařízení, jména společenských jevů (např. *Štědrý den*) a podobně (Pleskalová, 2014, s. 10–11).

Gile (1984, s. 81) naopak propria dělí podle jejich formy na jednoduchá a složená. Jednoduchá jména jsou podle něj jména takzvaně přirozená, která byla vytvořena specificky pro to, aby označovala jednu osobu, místo, předmět či jinou entitu, přičemž toto jednoduché jméno se může skládat z několika přirozených jmen (např. jméno a příjmení). Složená propria sestávají obvykle ze skupiny tří až šesti slov, z nichž většina jsou apelativa či spojovací výrazy, některá z nich však mohou být i jednoduchá vlastní jména. Příkladem mohou být názvy institucí či dokumentů.

Jonasson (1994, s. 171–172) uvádí, že podle způsobu užití v promluvě existují propria nemodifikovaná a modifikovaná. Nemodifikovaná jsou ta, která jsou použita běžným, prototypickým způsobem. Modifikovaná je proprium naopak v neprototypickém užití, ve francouzštině například při užití s členem. (Třeba v případech, kdy mluvčí nezná vztah mezi jménem a jeho nositelem nebo jménu dává jinou úlohu než je odkaz k referentovi.) V češtině by tomu kupříkladu odpovídalo užití propria ve větách „Každý Franta si může říkat, co se mu

zachce.“ nebo „Byl tam nějaký Pepa.“

Filipec a Čermák mluví ještě o dalších hlediscích. Jedním z nich je počet denotátů, k nimž má jméno vztah – podle toho vydělujeme jména jednodenotátová (*Slunce*, *Homér*), vícedenotátová (*Sázava* jakožto řeka i vesnice) a mnohodenotátová (např. *Novák* nebo *Lhota*). Dalším hlediskem je původ jména – proprium může být domácí či přejaté (Filipec a Čermák, 1985, s. 94).

2.2 Funkce vlastních jmen

Příruční mluvnice češtiny funkci vlastních jmen udává obecně – je jí rozlišovat a označovat konkrétní jednotliviny jako jedinečné objekty (Grepl a Karlík, 1995, s. 78). Podle Hausera (1980, s. 62) je cílem vlastního jména identifikace individua. Na funkci jmen je však možno pohlížet z několika různých perspektiv – z logické, syntaktické či komunikační.

O logickém hledisku přesněji pojednává Blanár (2009, s. 19), který udává, že základní společné onomastické funkce proprií jsou funkce nominační, individualizující a diferenciační. Nominace spočívá v tom, že jedinec určitého druhu je pojmenován jako samostatný subjekt. Při identifikaci a diferenciaci jde o vyčleňování individuí v tom smyslu, že se jedinec vyčlení z třídy náležící druhu oproti jiným jedincům též třídy či jiných tříd.

O syntaktické funkci, kdy se pohlíží na to, jaký větný člen proprium zastává, se zmiňuje Jonasson (1994, s. 64–65). Postavení ve větě, v nichž jsou propria užita, jsou podle něj spjata s úlohou jména v promluvě či komunikaci obecně. Za tři základní prototypické funkce považuje autor funkci referenční, vokativní a pojmenovací².

V referenční funkci proprium označuje jednotlivinu pomocí konvenčního pojmenování, tedy aniž by ji popisovalo nebo klasifikovalo. Existuje zde trvalé zvykové spojení mezi fonetickou či grafickou podobou jména s konkrétní jednotlivinou. Jméno v této funkci podle Jonassona odpovídá Kripkeho přímému rigidnímu designátoru – jméno označuje pojmenovanou entitu přímo, bez toho, aby využívalo kodifikovaný význam slova, a „ve všech možných světech“, tedy označuje jediný jeden objekt. Jedná se o tradičně vnímanou funkci, kterou mají i zájmena. V promluvě jméno takto uvádí nového referenta nebo odkazuje k referentovi, o němž již byla řeč. Pokud mluvčí referenta teprve uvádí nebo se domnívá, že posluchač pojmenovací vztah mezi propriem a referovaným objektem nezná, může referenta zároveň i popsat a použít jinou funkci – pojmenovací. Pokud vysílatel hovoří o referentovi,

² *Référentielle, vocative, nominative.*

který již byl uveden, může na něj odkazovat i zájmenem nebo obecným podstatným jménem (Jonasson, 1994, s. 65–66).

O vokativní funkci se hovoří, když je proprium užito k upoutání pozornosti nebo k přivolání jmenovaného (např. „Aleno, podívej se!“) či vůbec při jakémkoli oslovení. Proprium zde často nemá syntaktický vztah se zbytkem věty. Zajišťuje nicméně vztah mezi oslovovaným příjemcem a ostatními částmi věty. (Jonasson, 1994, s. 67).

Pojmenovací funkci má proprium ve výpovědích, které vyjadřují denominativní spojení vlastního jména a konkrétního objektu (Jonasson, 1994, s. 69). Autor uvádí, že podle Lyonse existují dva případy tohoto užití – didaktické a performativní. Didaktické pojmenování se objevuje ve výpovědích informujících o spojení mezi jménem a objektem, které již existuje (např. „Můj bratr se jmenuje Karel.“ nebo „Představuji Vám paní Novákovou.“) Performativní funkci má proprium ve výpovědích, které objektu jméno teprve přiřazují, např. „Budeš se jmenovat Bobeš.“ Jde přitom o udělení jak křestního jména, tak přezdívky (Lyons, 1978, cit. podle Jonasson 1994, s. 69–70).

Jonasson dále vyděluje množství dalších funkcí odpovídajících propriím v různém syntaktickém postavení; tomuto rozdělení se však zde věnovat nebudeme, protože je pro naše potřeby příliš podrobné.

Podle Amatové a Mackové může mít proprium v promluvě jakoukoli funkci od komunikativní po vokativní, expresivní, deiktickou či ideologickou (Superanskaja, 1973, cit. podle Amato a Mack, s. 52). Petr a Komárek udávají funkci komunikativní, individualizační, ideologickou, emocionální a v případě přezdívek charakterizační (Petr a Komárek, 1986, s. 346).

Samostatnou kapitolou je pak využití osobních jmen v literárních textech – zde mohou nabývat funkce sociálně zařazující, a to regionálně, časově, etnicky, nábožensky (např. venkovanka *Manča* vs. městská dívka *Márinka*), charakterizační, kdy se jméno opírá o sémantiku svého základu a sémantický obsah se tudíž dostává opět do popředí (řezník *Masorád*), asociační, konotační či mytizační (např. jméno *Bivoj* odkazuje na siláka z pověstí) a funkce estetická využívající zvukomalby, jejímž příkladem je *Eulálie Čubíková* (Pleskalová, 2014, s. 81–83). Na charakterizačním využití vlastních jmen může být založen humor (např. „Když tu byl pan profesor Nečina, nečinili jsme nic.“).

2.3 Vlastní jméno v promluvě – konotace a kontext

Jak jsme viděli výše, podle většiny autorů zabývajících se jmény v lingvistické oblasti nemají propria až na některé sémantické rysy vlastní obsah či význam. Podle Jonassona (1994, s. 116) informace, kterou proprium v promluvě o svém referentu přináší, odpovídá znalosti referenta. To však znamená, že určitý význam mít může, částečně díky kontextu, částečně díky systému kulturních či sociálních konvencí. Existují například konvence, na základě kterých se jména udělují a které umožňují vytvářet si o neznámém referentovi jména určité předpoklady. Například soudíme, že *Jan* bude označovat člověka mužského pohlaví a *Alík* psa (Jonasson, 1994, s. 121–122). Jména mohou mít i konotace, a to na základě své zvukové podoby (kombinace určitých zvuků) či etymologie. Tyto konotace se liší jak sociálně a kulturně, tak i na základě konkrétních zkušeností jednotlivých osob. Existují například jména, která jsou vnímána více pozitivně či negativně, s čímž pracují autoři beletrie (Jonasson, 1994, s. 122–123).

Jonasson uvádí, že k tomu, aby příjemce proprium v promluvě dostatečně identifikoval a mohl správně interpretovat výpověď vysilatele, mohou být potřeba určité metajazykové znalosti, mimojazykové či encyklopedické znalosti a kontext.

Jak bylo řečeno, člověk má v případě vlastního jména, které zná, v paměti vytvořené stabilní spojení s referentem, které toto jméno označuje. Na základě toho má vytvořený určitý interpretační model, takže když rozpozná stejné jméno, které však patří jinému referentovi, nepoužije informace o prvním referentovi k vyvozování předpokladů o druhém (na rozdíl od případů interpretace obecných jmen). Jonasson to ilustruje na přejatém příkladu, kdy uvidíme klec s několika neznámými stejnými zvířaty – pokud se dozvíme, že jedno z nich je tygr, vyvodíme, že i ostatní jsou tygři, zatímco když jsme informováni, že jedno z nich je *Witchgren*, nesoudíme, že se tak jmenují i ostatní, a naopak máme za to, že se tak ani jeden z dalších tygrů v této kleci nejmenuje (Ziff, 1976, cit. podle Jonasson, 1994, s. 134–135). Ve francouzštině k tomuto úsudku napomáhá skutečnost, že slovu tygr zde předchází člen, zatímco jménu *Witchgren* ne; v obou jazycích má proprium velké počáteční písmeno. Podle Jonassona je tato úvaha vedena metajazykovou znalostí.

Co se týče zapojení mimojazykových znalostí, Jonasson argumentuje tím, že v promluvě, která má za cíl komunikaci, vlastní jméno nikdy není zcela bez významu. Vysílatel má vždy na mysli nějakou představu referenta, ke kterému vlastním jménem odkazuje, a předpokládá, že příjemce ji má také (či si ji během promluvy vytváří). Vztah mezi jménem a referentem tedy není součástí jazykového systému, ale je závislý na znalostech o

světě a na kauzálním řetězci při výstavbě komunikátu. Představa téhož referenta však může být u jednotlivých účastníků komunikace různá a stejně tak se může lišit podle kontextu. Obecně definovat znalost, která člověku umožní správnou interpretaci vlastního jména v promluvě, přitom není možné (Jonasson, 1994, s. 135–136).

Jonasson se zamýšlí konkrétně nad tím, jaké znalosti fungují při interpretaci historických a obvyklých³ osobních jmen. Historická jména (např. *Sókratés*, *Napoleon*) má většina mluvčích určitého jazyka v paměti spojena s popisy, s kterými se setkali v různých kontextech. Referentem je často nějaká slavná osoba, informace o níž jsou součástí kulturního dědictví dané jazykové oblasti. Obvyklá jména jsou naopak taková, která má většina mluvčích spojených s různými referenty, kterých je často více než jeden (např. *Jana*, *Karel*, *Novák*). Tato jména tedy nemají jednotného referenta v celém jazykovém společenství, ale označují jednu osobu či omezený počet osob na úrovni menších celků, jako je třeba rodina či školní třída. Existuje zde určitá škála, přičemž na jedné straně se nachází obecně známá jména (historických osobností či žijících veřejných osob) a na druhé jména spojená s něčí osobní zkušeností. Ke správné identifikaci referenta a interpretaci výpovědi potřebuje posluchač tedy různé znalosti událostí, mezilidských vztahů, společenských funkcí aj. (Jonasson, 1994, s. 137–138). Pro identifikaci jmen spojených s osobní zkušeností vysílatele je mnohem důležitější kontext. Ten slouží k rozpoznání konkrétního celku či sféry, v níž je referent, ke kterému *proprium* odkazuje, jedinečný (Jonasson, 1994, s. 169).

Obdobný vzorec zmiňuje i Hanaoka: vlastní jména často slouží jako ukazatel určité kultury, jejich znalost je tudíž aspektem „kulturní gramotnosti“. Porozumění vlastnímu jménu je spjato s asociacemi, které se týkají mimotextových znalostí faktických obsahů (Hanaoka, 2002, s. 28). Šíře „kultury“, která jméno sdílí, však může být různá – často jde o specifická společenství⁴, která mají společný úzus. Hanaoka jména dělí podle toho, jak velké společenství je sdílí. Za prvé tedy můžeme mít jména známá pouze úzké jazykové komunitě (např. fanoušci nějaké hudební skupiny či autora, patřil by sem i Jonassonův příklad rodiny či školní třídy). Ta se obvykle zmiňují v situacích, které se jich bezprostředně týkají. Dále jde o jména známá v určité národní kultuře (Hanaoka uvádí *Capitol Hill* pro USA, u nás např. *Křemílek*, *Helena Vondráčková* apod.). Třetí skupinou jsou jména známá napříč kulturami, jako je např. *Beethoven* či *Austrálie* (Mizuno, 1998, cit. podle Hanaoka, 2002, s. 36).

Podobně o interpretaci vlastního jména v promluvě pojednává Meyer (2008). Podle něj mluvčí užitím vlastního jména verbalizuje své vědomosti o jednotlivých entitách. Vlastní

³ *Noms propres historiques, noms propres familiers.*

⁴ Hanaoka používá pojem *discourse community*.

jména vysílateli umožňují vyjádřit svůj postoj k entitě, o které referuje, a také svůj předpoklad této znalosti u příjemce. Specifické pro tato jména je, že jejich užití předpokládá rozsáhlou znalost mimojazykové skutečnosti, která je společná pro vysílatele i příjemce promluvy. Když vysílatel vlastní jméno použije, předpokládá, že příjemce má dostatečnou znalost kontextu na to, aby dovedl onu entitu identifikovat. Z toho vyplývá, že vlastní jména mají pro různé účastníky komunikace v závislosti na extralingvistické znalosti různou míru přístupnosti (Meyer, 2008, s. 107).

Z řečeného vyplývá, že znalosti týkající se referentů proprií jsou ze značné části mimojazykové a vytváří se na úrovni různě velkých jazykových a kulturních komunit a celků. Ke správné identifikaci proprií a informací, které jsou jejich pomocí sdělovány, člověku tedy nestačí znalost jazyka, ale potřebuje rovněž různě hlubokou zkušenost s reáliemi jazykové oblasti či konkrétní komunity.

Proto, jak podotýká Hanaoka (2002, s. 27–28) má znalost vlastních jmen a jejich nositelů z příslušných jazykových okruhů zásadní význam pro osoby, které se učí cizí jazyk, ale především pro překladatele a tlumočníky. Bez znalosti jmen a jejich konotací tlumočník či překladatel přichází o možnost předat konkrétní i přenesené významy, které se se jmény mohou pojít, a pomíjí tak neoddělitelnou část příslušného kulturního okruhu. Hanaoka (2002, s. 29) tak zdůrazňuje nutnost seznamovat se s významnými jmény příslušných jazykových prostředí společně s učením jazyka.

3 Přejatá vlastní jména v češtině

Tato práce se zabývá zejména osobními jmény, která jsou do české výpovědi převedena z originálu ve francouzském jazyce a většinou pocházejí z různých jazyků, v této kapitole se tudíž zaměříme na to, jak čeština s přejatými proprii pracuje. Otázkou především je, jakým způsobem se tato jména při začlenění do české promluvy mění, a to zejména výslovnostně.

Podle příručky Výslovnost spisovné češtiny se přejatá slova (obecně) mění v různé míře, a to podle vžití a toho, jak splývají s domácí slovní zásobou. Mění se hláskově, slovotvorně, tvaroslovně i významově (Romportl, 1978, s. 23–24). Vlastní jména představují při přejímání specifickou kategorii. Sedláček podotýká, že existuje rozdíl v tom, jak se s cizími proprii nakládalo v minulosti, a jak se k nim přistupuje v současné době. Ve starších obdobích se vlastní jména stejně jako jiná slova počesťovala, a to v různém stupni. Případně

se i na základě svého významu překládala (např. *Solnohrad* místo *Salzburg*). Přibližně od druhé poloviny 19. století panuje tendence základní podobu cizích proprií neměnit, pokud změněná podoba už není ustálená. Toto pravidlo platí i v současné češtině, ačkoli ne výhradně (Sedláček, 1981).

Pro hláskové změny existují zásady, na něž se zaměříme blíže.

3.1 Zásady výslovnosti jmen cizího původu

Podle Hůrkové zachází každý jazyk s přejatými slovy po fonetické stránce jinak. Výslovnost bývá ovlivněna původním pravopisem, přičemž záleží na tom, jak je pravopis přejímajícího jazyka fonetický. V angličtině například přejatým slovům často zůstává jejich původní podoba, zatímco výslovnost se poangličťuje, protože i u domácích slov existuje rozdíl mezi psanou a výslovnostní podobou (Hůrková, 1995, s. 11). Ve francouzštině podle Tomíčkové výslovnost variuje – u lexikálních výpůjček z angličtiny je přibližně ze 30 % tendence nahrazovat cizí vyslovené hlásky nejbližšími francouzskými (fonologická aproximace) a ze 30 % vyslovovat podle grafické podoby, přičemž záleží na stáří výpůjčky – slova, která se do francouzštiny dostala před 20. stoletím, se výrazně častěji vyslovují tak, že jsou na písemnou formu aplikována francouzská pravidla pro výslovnost, zatímco novější výpůjčky jsou častěji adaptovány pomocí fonologické aproximace (Tomíčková, 2014, s. 75–76).

Čeština má pravopis značně fonetický, tudíž jsou přejatá slova v různé míře adaptována. Jak bylo řečeno výše, ačkoli dnes převládá tendence propria měnit co nejméně, v historii tomu tak vždy nebylo, můžeme tedy říci, že se tyto adaptace vlastních jmen týkají také. Zároveň se slovo mění podle toho, jak dlouho v jazyce je. Česká výslovnostní norma uvádí tři vrstvy:

1) přejatá slova, která se zcela přizpůsobila slovům domácím, pravopis je počeštěn a psaná forma je ve stejném poměru k výslovnosti jako slova domácí (např. *rešerše*, v oblasti proprií např. *Ježíš*, *Kryštof Kolumbus*);

2) slova přizpůsobená českým pravopisným a výslovnostním zvyklostem částečně (např. *Katilina*);

3) slova, která do mechanismu češtiny nespádají, píší se původním jazykem a výslovnostní podoba se co nejvíce přibližuje původní (Hůrková, 1995, s. 11–12). Příkladem může být *futures*, *dumpster diving* atd., v případě vlastních jmen např. *François Hollande*.

Výslovnostní podoba slov přejatých z jazyků, které nemají s češtinou shodnou hláskovou soustavu, se přizpůsobuje možnostem a zvyklostem češtiny (Hůrková, 1995, s. 47). Přitom platí, že existuje snaha „nahradit zvukové jevy původního jazyka, které čeština nemá, nejbližšími zvukovými jevy českými“. Kritériem je, jakým způsobem slovo vyslovují uživatelé spisovné češtiny v mluvených spisovných projevech za předpokladu, že je slovo součástí jejich aktivní slovní zásoby (Romportl, 1978, s. 27).

Hůrková podotýká, že stanovit obecně platná závazná pravidla výslovnosti ze všech jazyků u přejatých vlastních jmen je téměř nemožné. Důvodem je především to, že stejně psané jméno se v různých jazycích často vyslovuje různě, což se ovšem může dít i u stejně psaných jmen v rámci jednoho jazyka (1995, s. 65–66). I pro vlastní jména však platí některé hlavní zásady, kterými se řídí výslovnost obecných slov ve spisovné češtině, jak ji kodifikuje Česká výslovnostní norma. Tyto nejdůležitější zásady jsou dvě:

1) Přízvuk se vždy přesouvá na první slabiku slova. Kvalita přízvuku je pak stejná jako u domácích českých slov.

2) Hlásky původního jazyka, které čeština nemá, se nahrazují nejbližšími českými hláskami. K tomu dochází i v případech, kdy původní jazyk používá dvě různé hlásky sloužící k rozlišení slov, zatímco čeština má pro obě pouze jednu. V některých případech se hláska původního jazyka v češtině rozkládá na dvě. Příkladem může být [on] místo [õ] ve francouzských jménech, jako je *François Villon*, v češtině [vijɔn], nebo *Henri Bergson* [berksɔn] (Romportl, 1978, s. 27–29).

Ani tato pravidla však neplatí bez výjimky. Hůrková zdůrazňuje, že je přijatelné jména vyslovovat v českých projevech s původní výslovností, a to tehdy, když mluvčí původní jazyk dobře zná a jde o odborný projev. Dodává, že „v neoborných projevech (např. publicistického charakteru) může však taková výslovnost působit přehnaně a afektovaně a vést i k nesrozumitelnosti“.

Proti výše uvedeným obecným pravidlům může rovněž působit tradice. Výslovnost některých jmen je historicky ustálená podle písemné podoby (*Olaf, Bruggy, Montana*). V jiných případech (*Göteborg, Edinburgh*) je naopak počestněna jen část jména (Hůrková, 1995, s. 69).

Principy výslovnostní adaptace přejatých jmen a výpůjček v češtině podrobněji zkoumá Duběda a kol. Zaměřují se přitom na anglicismy, které mají dvojí pravopisnou podobu či u nichž je zcela zachována forma původní, a sledují jejich normovanou výslovnost kodifikovanou v několika slovnících.

Adaptační princip, který podle autorů zcela převažuje, je fonologická aproximace,

tedy zásady č. 1 a 2, které razí Česká výslovnostní norma. Dále se objevuje i výslovnost podle písemné formy, ačkoli se obvykle netýká celého slova – jako např. ve slově gigabyte vyslovovaném jako [gɪgabajt] (Duběda a kol., 2014, s. 312). Okrajovými principy jsou analogie s původním jazykem, tedy výslovnost slova ovlivněná jinými slovy ze stejného jazyka (např. jméno Robert nesprávně vyslovené jako [rɔubrt]), analogie s přijímajícím jazykem (výslovnost se přizpůsobí domácím nebo zdomácnělým slovům v češtině – např. anglické jméno Martin vyslovované jako [marcin] místo [martin]), vliv výslovnosti třetího jazyka a vliv univerzálních prvků. Autoři vedle toho hovoří o principu zachování původní výslovnosti – ten se uplatňuje v odborných diskurzích a v hovorové či nespisovné mluvě např. dospívajících hudebních fanoušků. Mimoto existují i slova, jejichž výslovnost je motivovaná nejasně a žádný princip v ní vysledovat nelze (Duběda a kol. uvádějí slovo *country*, vyslovované dlouze jako [ka:ntri]).

Vyjmenované principy neexistují pouze v čisté formě – u mnohých výpůjček či přejatých vlastních jmen se kombinují. Často dochází např. k tomu, že zatímco v kořenu slova je převažujícím principem fonologická aproximace, předpona či přípona se vyslovuje na základě pravopisné formy (Duběda a kol., 2014, s. 307–309).

3.2 Česká výslovnost proprií pocházejících z francouzštiny, němčiny a angličtiny

3.2.1 Francouzština

Romportl (1978) v obecných rysech uvádí převažující zásady pro výslovnost jednotlivých aspektů vlastních jmen přejatých z francouzštiny. I zde platí pravidlo, že přízvuk se přenáší na počáteční slabiku slova a hlásky se nahrazují nejbližšími českými hláskami, a to i v případech, kdy se několik francouzských hlásek nahrazuje jednou hláskou českou. K tomu dochází především u samohlásek, protože samohláskový systém francouzštiny je bohatší.

Zaokrouhlené samohlásky [œ], [ø], [y] se nahrazují českými nezaokrouhlenými samohláskami [ɛ] a [ɪ]. Místo nosových samohlásek se používá česká nenosová samohláska ve spojení s [n], [m] nebo [ŋ]⁵.

Za neutrální zaokrouhlenou ústní samohlásku [ə], pokud se ve francouzštině vyslovuje, se používá opět otevřené [ɛ]. Takto se rovněž vyslovuje otevřené [ɛ] i zavřené [e]. Otevřené [ɔ] i zavřené [o] se vyslovují jako [ɔ], přední [a] a zadní [ɑ] jako [a] (s. 69). Za

⁵ Romportl používá českou fonetickou transkripci, což je v této práci převedeno do IPA, podobně jako u dalších uváděných autorů.

krátké zavřené [i] se používá [ɪ] (Duběda, 2014, s. 708).

Vnímání délky samohlásek je problematické, protože zatímco ve francouzštině se řídí podle typu a přízvučnosti dané slabiky, v češtině má rozlišovací, významotvornou funkci (Sekvent a Šlosar, 2002, s. 20–21). Z toho důvodu česká výslovnost v této oblasti kolísá. V poslední slabice slova před [r], [v], [z], [ʒ], případně [s] a [ʃ] se zpravidla samohláska vyslovuje jako dlouhá. Podle Romportla se vyslovovaná samohláska na konci francouzského jména v češtině téměř vždy vyslovuje krátce (Romportl, 1978, s. 68–70). Sekvent a Šlosar naopak zdůrazňují, že v některých případech se v češtině objevuje dlouhá koncová samohláska, která v původní francouzské výslovnosti není (Rousseau: [rusɔ] i [rusɔ:]; Sekvent a Šlosar, 2002, s. 21). V některých případech to může být způsobeno tím, že se jméno do češtiny dostalo prostřednictvím němčiny (Honzáková a Romportl, 1981, s. 30–31). Možná je rovněž dlouhá výslovnost koncového e, nad nímž je v grafické podobě čárka (*René, Désirée*) – v takových případech je česká výslovnost dubletní. Podobně je tomu ve slovech s původními přízvučnými nosovkami (*Clément, Verdun*), kde je obvyklejší výslovnost krátké samohlásky, ale objevuje se i samohláska dlouhá (Sekvent a Šlosar, 2002, s. 21).

Co se týče souhlásek, hlavní rozdíl spočívá v nahrazování dorzálního [ʁ] předním (alveolárním) [r]. Koncové znělé párové souhlásky se pak nahrazují neznělými. Při skloňování a v odvozeninách se někdy vyslovuje souhláska, která se v prvním pádě nevyslovuje (*Mercier: Merciera*; Romportl, 1978, s. 68–70). Velmi často se koncová souhláska v češtině nicméně vyslovuje, ačkoli ve francouzštině ne, jako např. u slov *portrait/portrét* (Duběda, 2014, s. 708).

Šlosar a Sekvent uvádí, že souhlásky d, t a n před i v grafické podobě se vyslovují ve většině případů nezměkčeně, v některých případech je však možná i výslovnost změkčená. Příkladem jsou jména *Depardieu*: [depardje] i [deparʝje:], *Thierry*: [tjɛri] i [cʝɛri] (Sekvent a Šlosar, 2002, s. 25).

Duběda (2014, s. 708) uvádí pravidla i pro aproximanty: [j] po souhlásce, následované samohláskou, se vyslovuje jako [ɪ] (např. ve slově *champion*), z [wa] se stává [ɔa] (*toilette*) a z [ʋi] [vi] – např. v *biscuit*.

Romportl podobně jako Hůrková podotýká, že vlastní jména francouzského původu se ojediněle vyslovují jinak než podle těchto zásad (Sekvent a Šlosar, 2002, s. 76). Hůrková ohledně francouzských proprií uvádí, že jména zakončená ve výslovnosti na [E] či [O] mohou v češtině kolísat – samohláska se může vyslovovat dlouhá nebo krátká (dlouhá se objevuje především v případě, že proprium končí samohláskou v písemné podobě). Důvodem je to, že francouzský přízvuk na poslední slabice může být českým mluvčím vnímán jako délka, a

rovněž to, že některá francouzská jména se dostala do češtiny prostřednictvím němčiny, která má pro výslovnost francouzských proprií rovněž vlastní zásady (Hůrková, 1995, s. 68).

Na základě toho můžeme předpokládat, že výslovnost proprií z jiných jazyků objevujících se ve francouzském projevu řečeném mluvčím francouzštiny bude rovněž specifickým způsobem pozměněna.

3.2.2 Němčina

Mezi souhláskami se podle Romportla nejčastěji mění aspirované [p], [t] a [k] na neaspirované.

V případě samohlásek se často zachovává délka, ne však kvalita. Dlouze se vyslovují nejčastěji přízvučné samohlásky, zatímco nepřízvučné bývají obvykle krátké (přízvuk je v německých jménech obvykle na první slabice, tedy podobně jako v češtině). Ve složených slovech zůstává dlouhá každá původně přízvučná samohláska slov, které složeninu tvoří (Strahl, 1999, s. 75). Hlávky [œ] a [ø] se vyslovují jako [ɛ] a namísto [y] se použije [ɪ]. Hlávka [ə], která se v nepřízvučných slabikách německých slov vyslovuje v případě psaného e, se nahrazuje [ɛ]. V některých případech se v němčině naopak vyslovuje slabikotvorná souhlávka – v takovém případě se slabikotvorná souhlávka použije i v češtině. Česká výslovnost nicméně kolísá, například v případě možného slabikotvorného r (Romportl, 1978, s. 87–88). Podle Hůrkové i Honzákové a Romportla k této nejistotě dochází před hlávkami [l], [m], [n] a [r], kde je možná výslovnost často dvojí (Hůrková, 1995, s. 67–68; Honzáková a Romportl, 1981, s. 30). Příkladem jsou jména jako *Richter* [rixtr̩] i [rixter], *Grimmelshausen* [grimɛlʃhauzɛn] i [grimlʃhauzɛn] a kombinace těchto variant.

Dvojhávka [au] se nahrazuje českou dvojhávkou [au], místo [aɪ] se použije [aj] (Romportl, 1978, s. 87–88).

Českou výslovnost jmen pocházejících z němčiny komplikuje skutečnost, že tyto jazyky a jejich kulturní oblasti jsou spolu historicky v kontaktu poměrně dlouho, následkem čehož je mnoho německých jmen slovanského původu a naopak mnoho českých jmen původu německého, přičemž psaná forma zůstává v některých případech původní, zatímco v jiných případech se změnila. Podobným způsobem zde kolísá i výslovnost – počeštěná forma jmen českých nositelů se například v užívání přenáší i na jména nositelů německých (Honzáková a Romportl, 1981, s. 29).

3.2.3 Angličtina

V angličtině je podle Romportla poměrně nepravidelný vztah mezi psanou a vyslovovanou formou, což se promítá i do adaptace slov při jejich výslovnosti v češtině (Romportl, 1978, s. 61). Strahl podotýká, že rozdíly ve výslovnosti panují rovněž podle toho, zda nositel příslušného antroponyma žije (nebo místo označované toponymem se nachází) v USA nebo ve Spojeném království, přičemž existují individuální odchylky. Dále do výslovnosti zasahují výslovnostní zvyklosti ve Skotsku, Irsku a Walesu a rovněž míra asimilace antroponym pocházejících z jiných oblastí (např. Evropa nebo Latinská Amerika) nebo jiných domácích jazyků – v USA například z jazyků indiánských (Strahl, 1999, s. 14).

U antroponym mimoto platí (samozřejmě nejen v angličtině), že o jejich výslovnosti rozhoduje nositel (Honzáková a Romportl, 1981, s. 29).

Autoři o angličtině z tohoto důvodu pojednávají spíše stručně a u některých hlásek udávají pouze příklady. Proto principy popíšeme i zde spíše v hrubých obrysech.

Romportl zde konkrétně popisuje pouze jedno pravidlo: v případě souhlásek je převažující tendence nezachovávat jejich znělost na konci slov a nahrazovat je v češtině neznělými (Romportl, 1978, s. 61).

Hlávka [θ], pokud stojí na konci, se obvykle převádí jako [s] a hlávka [ð] jako [z] (Romportl, 1978, s. 61). V některých případech se [ð] převádí jako [dz] (Honzáková a Romportl, 1981, s. 28). Z [w] obvykle vzniká [v]. Anglické [ɹ] se převádí jako [r] (Romportl, 1978, s. 65–67). Podle Dubědy a kol. je [r] vždy vyslovováno, pokud se ve slově vyskytuje jako grafém, bez ohledu na to, že v některých územních variantách angličtiny v určitých pozicích nevyslovuje. To může být rovněž způsobeno tím, že je výslovnost převážně ovlivněna rhotickou americkou angličtinou (Duběda a kol., 2014, s. 307 a 311).

Co se týče samohlásek, jejich systém je v angličtině opět rozsáhlejší než systém český, tudíž několik anglických samohlásek se často v češtině nahrazuje jedinou – např. místo [a] i [ʌ] se používá [a] (Romportl, 1978, s. 65). V případě [ɒ] dochází spíše k náhradě hláskou [ɔ] (Duběda a kol., 2014, s. 311).

Hlávka [æ] se podle Romportla nahrazuje [ɛ]. Neutrální hlávka [ə] se nejčastěji nahrazuje rovněž hláskou [ɛ], avšak v případech, kdy se v angličtině vyslovuje za grafém r (*Moor* jako [mʊə]), je na jeho místě vyslovováno [r] (viz výše). V koncovce, která se graficky značí *–on*, se v češtině vyslovuje [ɔ] (Romportl, 1978, s. 65–66). V takových případech je však někdy rovněž možné vyslovit slabikotvorné n (Honzáková a Romportl, 1981, s. 29). Jako příklad slouží např. jméno *Gordon* vyslovované jako [gɔrdɔn] i [gɔrdn].

Duběda a kol. dále uvádí, že ve slabikách, kde se nachází možná slabikotvorná souhláska (jako ve slovech *hacker*, *pixel* atd., samozřejmě i u proprií) kolísá výslovnost mezi variantou, kdy slabiku tvoří tato souhláska, a variantou s vloženým [ɛ] (Duběda a kol., 2014, s. 311). Jedná se tedy o podobný problém jako v němčině.

Je třeba rovněž zmínit, že co se týče výslovnostní formy jednotlivých slov, na které je fonetická adaptace založena, existuje konkurence mezi výslovnostmi převažující ve Velké Británii, a tou, která je častější v USA. Ve slovech obsahujících dvojhlásku, která může být vyslovena jako [əʊ] (obvykle britská varianta), nebo jako [ou] (běžné v USA), se v češtině tento prvek vyslovuje jako [ou] (např. ve slovech *notebook*, *show*). Ve slově obsahující opozici [ɑ:] a [æ] (studie zkoumá pouze jedno takové, a sice *bypass*) dochází v češtině k náhradě samohláskou [a], což je bližší britské variantě. Na britské formě je rovněž založena většina adaptací v případech, kdy je v originále vyslovováno buď [ɒ] (UK), nebo [ɑ:] (USA) – například ve slovech *copyright* či *box*. U souhlásek se tato opozice variant projevuje ve zmíněné vyslovování r a rovněž v případech, kdy se hláska [t] nachází mezi dvěma samohláskami – zatímco v britské angličtině se vyslovuje obvykle v této formě, tedy neznělá, v americké angličtině je často znělá (např. v *party*). V češtině se v takových případech vyslovuje hláska neznělá (Duběda a kol., 2014, s. 311).

4 Problematika převodu jmen při simultánním tlumočení

Práce se věnuje převodu vlastních jmen z jednoho jazyka do druhého při simultánním tlumočení, je tudíž třeba nejprve pojednat o specifikách takového převodu a faktorech, které ho ovlivňují. Na začátek budou velmi stručně zmíněny aspekty komunikační situace a procesu tlumočení, které v převodu hrají roli. Tyto informace se sice mohou zdát příliš obecné, avšak umožní zasadit do kontextu situaci, jíž se zabývá empirická část této práce, a postihnout všechna její významná specifika, která mohou hrát roli při uvažování o okolnostech, které vedly k jednotlivým tlumočnickým řešením konkrétních problémů. Poté bude pozornost věnována konkrétně těm aspektům, které mají největší váhu při tlumočení jmen.

V simultánním tlumočení hraje zásadní roli čas, protože převod je uskutečňován souběžně s produkcí originálu (Čeňková, 2008, s. 25). Samotný proces tlumočení jako takového ze strany tlumočnicka probíhá ve třech fázích. Tou první je poslech (aktivní poslech a analýza materiálu ve výchozím jazyce), druhou je zpracování informace, která byla právě vyslechnuta, a její uložení do operační paměti a třetí fází je produkce v cílovém jazyce. Cílem

je zachovat funkčně komunikační ekvivalenci projevu (tzn. musí být zachován záměr řečníka a dosaženo stejného efektu na posluchače projevu v cílovém jazyce, jako má projev řečený ve výchozím jazyce na své posluchače; Čeňková, 2008, s. 47–48). Podle Seleskovitchové jde v první řadě o převod smyslu sdělení jakožto celku, ne jednotlivých slov (Seleskovitch, 1968, s. 159, cit. podle Čeňková, 2008, s. 76).

4.1 Faktory komunikace ovlivňující tlumočení

Tlumočnický projev je zároveň v komunikační situaci ovlivněn řadou dalších vlivů, které se týkají vysilatele (řečníka), adresáta, tlumočníka i situačního kontextu.

Řečník komunikaci ovlivňuje, přirozeně, jazykovou i mimojazykovou formou svého sdělení. Rozhoduje o výstavbě textu, výběru tématu a vyjadřovacích prostředcích. Roli hraje to, zda používá svou mateřštinu, či cizí jazyk – a jak tento jazyk ovládá (pokud nedostatečně, může docházet k deformacím, které tlumočnickovi ztěžují porozumění, případně může být úmysl řečníka zkreslen již při vyřčení sdělení). Dále má na tlumočnickův výkon vliv řečnickova artikulace, zřetelnost a tempo projevu (příliš rychlý projev může způsobit ztrátu orientace, příliš pomalý je zase náročný na operační paměť), větná perspektiva a stavba promluvy a momentální zdravotní stavem i duševní rozpoložení řečníka (chyby způsobené únavou atp.).

Významným faktorem je rovněž stupeň připravenosti projevu, tedy zda se jedná o produktivní, či pasivní formu řeči. Projev čtený má jinou výstavbu než projevy mluvené, tempo je rychlé, přednes je monotónnější. Nepřipravený projev se vyznačuje zvukovými prostředky (pauzy, rytmus, tempo, dynamika), které pomáhají k snazšímu přenosu sdělení, protože nesou určitou informační hodnotu. Nejvýznamnějšími z těchto prostředků jsou intonace a pauzy – při produktivní řeči pomáhají segmentovat informaci a zdůrazňuje zásadní jádra sdělení (Čeňková, 2008, s. 60–64). Roli hraje také to, že nepřipravený projev má oproti projevu připravenému či čtenému vyšší míru redundance (o té bude blíže pojednáno dále).

Co se týče tlumočníka, jeho výkon ovlivňuje kromě znalosti pracovních jazyků (včetně dialektů a variant spisovné normy jazyka) schopnost srovnávací analýzy textů, schopnost přechodu z jednoho jazyka do druhého, dovednost rychlého pochopení smyslu a jeho formulace v cílovém jazyce. Porozumění je ovlivněno extralingvistickou znalostí tlumočníka, zejména znalostí konkrétní problematiky. Podobně jako u mluvčího pak hraje roli tlumočnickův zdravotní stav a fyzické i psychické předpoklady (mezi ty patří rozpoznání

důležité informace, schopnost rozdělit pozornost, analýza projevu, schopnost kombinace, soustředění a logického strukturování projevu a paměť; Čeňková, 2008, s. 65–67).

Součástí komunikace je rovněž příjemce tlumočeného projevu. Roli hraje počet posluchačů, jejich extralingvistická znalost a znalost situačního kontextu a komunikační postoj (Čeňková, 2008, s. 68). Znalosti o posluchačích rovněž ovlivňují řečníkův a tlumočnickův přístup při produkci sdělení.

V neposlední řadě hraje roli situační kontext a situace samotná. Jedná se o společnou situaci, ve které se všichni účastníci nacházejí a která ovlivňuje jejich přístup k sobě navzájem. Řečník podle situačního kontextu volí způsob a charakter svého vystoupení a tlumočnickovi dává tento kontext mnoho informací, z nichž může při tlumočení vycházet (Čeňková, 2008, s. 59–60). Dalšími faktory ovlivňujícími tlumočení pak je kvalita zvukového signálu, který má tlumočnick k dispozici, skutečnost, zda na řečníka vidí (a dostanou se k němu tudíž extralingvistické informace v podobě výrazu a gestikulace), či nevidí (Čeňková, 2008, s. 68).

Komunikační faktory, které při simultánním tlumočení působí, jsou tudíž velmi početné a vytváří komplexní síť prvků, které na sebe navzájem působí. V následující části se zaměříme na operace a jevy, ke kterým dochází na straně tlumočnicka.

4.2 Faktory procesu

Jak bylo řečeno výše, každé tlumočení má tři fáze, které u toho simultánního probíhají současně. Strategiemi, které tuto časovou souslednost umožňují, je časový posuv, rozdělená pozornost, pravděpodobnostní prognózování, zpětná korektura a princip ekonomie (Čeňková, 2008, s. 52).

Časový odstup tlumočnicka od řečníka souvisí s tím, že tlumočnick může převádět původní sdělení teprve poté, co vyslechne a zpracuje určitou ucelenou informaci, tzv. jednotku simultánního tlumočení či významový segment, který mu umožní se v textu orientovat. Tyto segmenty mají významové jádro, podle nějž se tlumočnick orientuje, a jsou podmíněny intonačními celky v původním projevu, ale samotné segmentování závisí na tlumočnickovi. Délka posuvu se mění podle typu informace, tempa projevu atp.

Rozdělená pozornost spočívá v tom, že tlumočnick při vyslovování zaslechnuté informace v cílovém jazyce zároveň již poslouchá nový segment. Větší pozornost je přitom věnována té aktivitě, která je v daném okamžiku náročnější. Pokud je adekvátní rozdělení

pozornosti nějakým způsobem narušeno, při produkci se to velice brzy projeví (Čeňková, 2008, s. 53–55).

Pravděpodobnostní prognózování funguje tak, že po vyslechnutí začátku sdělení, případně významového celku, např. věty, si tlumočník představí mnoho různých možných syntakticky a gramaticky správných pokračování sdělení a po vyslechnutí dalších slov představu konkretizuje a některé možnosti vylučuje. Představa zároveň existuje i na začátku celého projevu o celkové intenci řečníka. Po vytvoření prognózy se tlumočník soustředí na její ověření a na případnou korekci.

Zpětná korektura spočívá v kompenzaci chyby tlumočníka či úpravy úseku s chybou, kterou si tlumočník uvědomí, bez toho, aby bylo třeba přerušovat větu a opakovat ji jinak. Tento postup se používá proto, že nové začátky vět, běžné opravy a omluvy tlumočnickovi za prvé ubírají čas a za druhé dělají jeho projev nepřehledným.

Poslední zmíněný postup, princip ekonomie, se projevuje tak, že tlumočník vyjadřuje přetlumočenou informaci úspornějším způsobem než řečník, aby získal čas. Toho dosahuje za prvé eliminací redundancí, tj. obsahových prvků nesoucích informace, které již nějakým jiným způsobem byly vyjádřeny, řečnických obrátů, které nemají důležitý obsah atd. Druhou metodou je jazyková komprese, tedy úspornější vyjadřování z formálního hlediska. Redundance ve výchozím projevu neznamena pro tlumočníka pouze to, že existuje opakující se informace, kterou může vypustit, ale rovněž mu pomůže v lepším pochopení sdělení. Přitom platí, že čím více je projev redundantní, tím je pro tlumočníka jeho převod snazší (Čeňková, 2008, s. 55–58).

4.3 Úsilí při simultánním tlumočení

Jak jsme viděli, simultánní tlumočení je aktivita, při níž souběžně probíhá několik mentálních operací, na něž se tlumočník musí současně adekvátním způsobem soustředit. Podle Daniela Gila tento komplexní proces vyžaduje určitou mentální „energii“ či procesní kapacitu, již je však pouze omezené množství. Tlumočení spotřebovává téměř všechnu tuto dostupnou energii, v některých okamžicích i více, než jí je k dispozici – v takovém případě pak dochází k zahlcení kapacity, což se projeví chybami v produkci.

Zatímco některé mentální operace procesní kapacitu nevyžadují a jsou automatické, jiné (tzv. neautomatické) ji vyžadují. Při tlumočení jsou třemi hlavními neautomatickými operacemi, které vyžadují úsilí, poslech a analýza, produkce řeči a používání krátkodobé

paměti (Gile, 1995, s. 161–162). Každá z těchto tří operací vyžaduje v určitou chvíli určité množství procesní kapacity, protože každá v danou chvíli zpracovává jiný segment sdělení. To znamená, že tlumočení probíhá adekvátním způsobem jedině tehdy, když je pro každou operaci v určitou chvíli vyčleněno dostatečné množství kapacity a zároveň potřebná kapacita nepřesahuje celkovou kapacitu, která je k dispozici. Když se tlumočník z různých důvodů příliš soustředí na jednu z operací, tedy vyčlení jí příliš mnoho kapacity, tato kapacita bude scházet u ostatních procesů, dojde k jejímu přetečení a v procesech, kterým nebyla věnována příslušná kapacita, se objeví nedostatky (Gile, 1995, s. 170–171).

Podle Gila (1995, s. 173) existují určité známé faktory, které vytvářejí na kapacitu zvýšené požadavky (tzv. „*problem triggers*“). Patří mezi ně rychlé tempo projevu a velká informační nasycenost obsahu řeči – k tomu dochází v případech, kdy se ve sdělení vyskytuje málo redundance, například pokud je projev připravený, nebo dokonce čtený. Dalšími faktory, které zatěžují především úsilí poslechu a analýzy, jsou nízká kvalita zvukového signálu, neobvyklý přízvuk řečníka, nesprávné gramatické struktury, neobvyklá slovní zásoba, méně známé odborné termíny a neobvyklý způsob stavby či uvažování řečníka. Paměť naopak zatěžují dlouhé (několikaslovné) názvy, jejichž význam je třeba rovněž převést do cílového jazyka.

Krátká vlastní jména, jak Gile (1995, s. 174) explicitně zmiňuje, jsou naopak společně s čísly a zkratkami velmi ohrožená momentálními výpadky soustředění – jsou vyslovována po velice krátkou dobu a tlumočník je nemůže snadno zrekonstruovat z okolního kontextu. Ukazuje se tudíž, že vlastní jména představují vlastní tlumočnický problém se svými specifiky.

4.4 Technická specifiky tlumočení vlastních jmen

V předchozím textu jsme viděli, že někteří autoři se zvláště zmiňují o vlastních jménech. Můžeme říci, že je v některých případech považují za kategorii informačních jednotek, které mají jiné vlastnosti než ostatní části tlumočeného sdělení.

Podle interpretativní teorie smyslu Danici Seleskovitchové dochází při tlumočení k deverbálnízaci vyslechnuté informace, jejíž formální, jazykovou podobu tlumočník záměrně „zapomene“ a v paměti uchová pouze smysl. Ten následně vyjádří v cílovém jazyce (Čeňková, 2008, s. 42). Vlastní jména (spolu s čísly a některými termíny) však v tomto procesu tvoří výjimku, jelikož jejich jedinou funkcí je označovat nějakou entitu, která při

přenosu sdělení do jiného jazyka zůstává tatáž. Jejich smysl se v kontextu ani situaci nemění (Seleskovitch, 1975, s. 17–19). Zatímco obecné informace tlumočnick uchovává v neverbální paměti, se jmény (stejně jako s jednotlivými slovy) pracuje paměť verbální, do které se ukládá jejich zaslechnutá forma. V případě vlastních jmen tedy dochází k jazykovému překódování, spíše než k tlumočení ve vlastním smyslu (Pöchhacker, 2004, s. 97).

Gile (1984, s. 81) uvádí, že z hlediska teorie informace specifickou povahu vlastních jmen při tlumočení charakterizuje relativně nízký stupeň redundance. Jak bylo zmíněno výše, stupeň redundance sdělení ovlivňuje náročnost tlumočení – tedy množství mentálního úsilí, které je třeba vyvinout. Gile redundanci popisuje tak, že umožňuje přiřknout některým prvkům signálu vyšší pravděpodobnost než jiným. Ve sdělení s nulovou redundancí jsou tedy veškeré možná pokračování sdělení stejně pravděpodobná, zatímco ve sdělení se stoprocentní redundancí je pokračování přesně předvídatelné a neobsahuje žádnou novou informaci. Jak bylo řečeno, jednou z významných strategií při simultánním tlumočení je anticipace. Pokud je redundance sdělení nízká, možnost anticipace se sníží, v důsledku čehož musí tlumočnick zpracovávat velké množství informací najednou.

Redundance podle Gila přitom může být vnitřní či vnější – vnější redundancí se rozumí informace o příslušném segmentu nacházející se vně něj, zatímco vnitřní redundance spočívá v inherentních informacích o něm. Jednoduchá propria (viz Gilova definice výše) mají nízký stupeň redundance jak vnitřní, tak vnější. Spočívá zpravidla pouze ve fonologických pravidlech a gramatické formě, která v některých jazycích nese v případě antroponym informaci např. o pohlaví. Složená propria mají vyšší stupeň vnitřní redundance (existuje určitý počet obvyklých obecných jmen, která mohou být součástí příslušného vlastního jména, a fonologických a gramatických pravidel, která se na tato jména vztahují). Vnější redundance je rovněž omezená.

Roli hraje i způsob, jakým člověk vnímá vyslechnutou řeč – posluchač nezaznamenává akustický signál pořád stejně a postupně tak, jak je vytvářen, nýbrž interpretuje zvuky podle jejich rozlišujících vlastností, které odpovídají rozdílům ve frekvenci a intenzitě signálu. Zároveň zde už při samotném vnímání promluvy dochází k anticipaci (Studdert-Kennedy, 1974, cit. podle Gile, 1984, s. 80).

Důsledkem je, že převedení jednoduchých proprií může velmi snadno ztížit i krátké zakolísání tlumočnickovy pozornosti či fyzické narušení signálu, jako jsou šумы, nedostatečná kvalita přenosu nebo neobvyklá výslovnost řečníka (Gile, 1984, s. 82). Činí tudíž obtíže především ve fázi poslechu a analýzy.

Složená propria zase představují poměrně obsáhlý celek (trvajících fyzicky jednu až tři

vteřiny) čítající velké množství informací, které je třeba v krátkém čase zpracovat a předat. Zde tudíž potíží nepřichází při samotném poslechu, ale spočívá v tom, že segment za prvé zahlcuje paměť a za druhé vyžaduje značné soustředění na analýzu, což může v danou chvíli omezit úsilí věnované produkci (Gile, 1984, s. 83).

4.5 Tlumočení vlastních jmen z komunikačního hlediska

Jiný pohled nabízí Hanaoka (2002, s. 33). Spíše než na technickou stránku tlumočení jmen se zaměřuje na stránku obsahovou. Vychází z teorie schémat, podle níž text (jakožto sdělení) nemá význam sám o sobě, ale odkazuje na vědomostní schémata, která má jeho příjemce utvořená a která mu umožní sdělení pochopit. Tato schémata jsou jak formální (zahrnující např. znalost struktury určitých typů textů či projevů), tak obsahová – ta se týkají mimojazykové znalosti. Vlastní jména jsou nahlížena jako symboly zastupující celou řadu obsahových asociací, které se k nim vážou. Řečník může použitím vlastního jména učinit aluzi na obecné znalosti či sdílenou zkušenost nebo tím může dát najevo svůj vztah k určitým skutečnostem či osobám (Meyer, 2008, s. 110). Specifikum vlastního jména tudíž spočívá v tom, že může obsahovat řadu implicitních informací, které se podílejí na vytváření kontextu a umožňují anticipaci.

Obtíže podle Hanaoky (2002) nastávají ve chvíli, kdy příjemce dané jméno nezná – tedy nemá k němu vytvořenu potřebnou síť asociací a není obeznámen s mimojazykovými skutečnostmi, které se s ním pojí: „problém, který kulturně specifická jména pro čtenáře či posluchače představují, nevychází tolik z jejich formy, ale spíše z nedostatečných faktických znalostí, které jsou se jmény spojeny“ (s. 33, vlastní překlad). Pokud původce předpokládá, že příjemce o jméně sdílí určité znalosti, a tento předpoklad je mylný, nastává v komunikaci problém. V některých případech to může vést až k tomu, že posluchač nepozná, že jde o vlastní jméno, a může jeho zvukovou podobu mylně interpretovat jako jiné slovo či slova, která zná (Meyer, 2008, s. 108).

V komunikačních situacích, ve kterých vystupuje tlumočník, je pravděpodobné, že posluchači mají o jménech, která patří do kulturně specifického okruhu řečníka, menší povědomí, protože nepatří do stejné jazykové komunity. Zároveň je komunikační proces – oproti konverzaci osob hovořících stejným jazykem – zmnožen o jeden článek, tedy tlumočníka, který je zároveň posluchačem a původcem sdělení v druhém jazyce. Sám potřebnou mimojazykovou znalost buď má, nebo nemá, a vytváří si určité presupozice této

znalosti u svých příjemců.

Pokud tlumočník patří do stejného kulturního okruhu jako řečník (tzn. má příslušné znalosti spojené s určitým vlastním jménem) a předpokládá, že cílový posluchač ne, pracuje s ohledem na tuto skutečnost. Podle Hanaoky (2002) tak může překlenout mezeru mezi kulturními schématy řečníka a příjemce (s. 33). Při tlumočení pak rovněž záleží na tom, zda si své znalosti související se jménem dostatečně rychle vybaví (Hanaoka, 2002, s. 35).

Tlumočník musí na základě situačního i obsahového kontextu učinit několik rozhodnutí a vytvořit si několik hypotéz:

- 1) jak známé je jméno pro příjemce;
- 2) zda je použito v přímém smyslu, nebo přeneseně jako metafora sloužící k vyjádření něčeho jiného;
- 3) zda je jméno významné pro makrostrukturu textu (Hanaoka, 2002, s. 40).

Zároveň podle Čenkové tlumočník svůj projev vytváří za účelem dosažení funkční adekvátnosti tlumočeného sdělení. Na tomto základě vybírá pro jednotlivé informace různé překladové ekvivalenty, přímé i funkční. Zatímco přímé ekvivalenty (ty zde může představovat zmíněné překódování jmen) jsou stálé a nezávisí na kontextu, funkční ekvivalenty jsou používány na základě překladatelské transformace, kterou může představovat úprava textu, generalizace i vynechávka. Jejich použití může být nutné pro zachování funkčně komunikativní ekvivalence. Tlumočník zároveň postupuje podle principu ekonomie (viz výše). Tudíž pokud dojde k momentální ztrátě informace, je často vykompenzována v celku sdělení (Čenková, 1988, s. 126–130).

4.6 Postupy při převádění jmen a taktiky pro řešení problémů

Co se týče konkrétních tlumočnických postupů při převádění jmen, autoři udávají především následující strategie, z nichž některé se mohou vzájemně kombinovat.:

1) překódování – tlumočník použije přímý ekvivalent (tedy příslušné jméno) v takové fonetické formě, která je pro příjemce dostupná. („Tlumočníci často svou výslovnost jmen „přizpůsobují“ pro uši svých posluchačů.“ Amato a Mack, 2011, s. 53, vlastní překlad). Při tlumočení do češtiny by tedy pravděpodobně došlo k fonologické aproximaci;

2) substituce deiktiky (Amato a Mack, 2011, s. 54) či obecným označením (hyperonymem, u antroponym obvykle vyjadřujícím funkci osoby v dané situaci), čímž se využívá kontext a redundance sdělení. Překladový ekvivalent poskytne pouze implicitní

informaci, která ale může být v dané situaci dostačující. Případně se využije situační kontext, když je například řeč o osobě, která je přítomná a příjemce ji vidí. Tlumočník např. narozdíl od řečníka neosloví jménem osobu, která stojí na pódiu, místo jména může použít její funkci – režisér, předseda apod. – či na člověka, jehož jméno již zmínil, může dál odkazovat zájmenem;

3) vynechání (Meyer, 2008, s. 108; Amato a Mack, 20011, s. 54);

4) přidání dalších informací, vysvětlení, explicitní sdělení informací obsažených ve jméně implicitně (Meyer, 2008, s. 108; Amato a Mack, 2011, s. 56).

Uvedené postupy se týkají zejména situací, kdy tlumočník vlastní jméno zná a rozhoduje se, jak s ním naloží při předání příjemci. Jak jsme však viděli, může se stát, že proprium tlumočník nezná, zná ho nedostatečně či mu jméno způsobuje při tlumočení obtíže z technických důvodů. Gile (1995, s. 192) vlastní jména přímo řadí mezi tzv. „*problem triggers*“, prvky, které při tlumočení vyžadují zvýšené úsilí. Z toho důvodu tlumočníci používají při převodu proprií – ovšem i v jiných problematických situacích – specifické postupy či taktiky („*coping tactics*“). Relevantní pro tuto práci jsou taktiky týkající se porozumění a taktiky reformulační. Metody týkající se porozumění tlumočník používá, když sdělení v určitou chvíli dostatečně nerozumí či na základě dalších vodítek očekává, že by k tomu mohlo dojít. Patří sem například rekonstrukce informace obsažené v segmentu, kterému neporozuměl (Gile explicitně zmiňuje čísla a vlastní jména), na základě kontextu – to znamená pomocí veškerých jazykových i extralingvistických znalostí. Tato taktika je ovšem náročná na procesní kapacitu.

Další možností je pomoc kolegy v kabině (pokud jsou tlumočníci dva), který v konkrétní chvíli netlumočí a nemusí tudíž svou pozornost dělit. Gile (1995, s. 192–194) opět mluví o tom, že druhý tlumočník pro svého spolupracovníka často zapisuje čísla, odborné termíny a vlastní jména. Tlumočník si může rovněž pomoci (opět v případě informací s nízkou redundancí, jako jsou vlastní jména či čísla) tím, že nahlédne do dokumentů, které má k dispozici či které si vypracoval při přípravě (seznam účastníků, program jednání, glosáře, marketingové materiály).

Co se týče reformulačních taktik, pozornost si zde zaslouží především tři z nich. Tou první je nahrazení segmentu segmentem obecnějším nebo, v případě jednoho problematického pojmu, pojmem nadřazeným. Pokud jde o antroponymum, je možné ho nahradit kupříkladu uvedením funkce dotyčné osoby (např. *řečník*, *předseda*). Dojde zde ke ztrátě informace ve vysloveném sdělení, neznamená to však, že k této ztrátě dochází i na úrovni příjemce – ten informaci může již znát z kontextu nebo se ji dozví v následující části

projevu (Gile, 1995, s. 197–198). Metodou, která se používá obzvláště v případě vlastních jmen, která tlumočnickovi nejsou známa (nebo je nerozpozná), je prosté zopakování zvukové podoby. To se týká především jednoduchých vlastních jmen, jelikož složená často sestávají z více obecných přeložitelných jmen. V případě, že příjemce jméno zná, informace mu může takto být předána celá. Zároveň ovšem posluchač pozná, pokud tlumočnick jméno zkomolí (Gile, 1995, s. 198). Možné je i informaci v určitou chvíli záměrně zcela vynechat, což stejně jako v případě použití obecnější formulace nemusí vyústit v její ztrátu, protože příjemce ji již zná nebo mu je předána později (Gile, 1995, s. 200).

Krajní možností je do sdělení vstoupit za sebe a informovat posluchače, že tlumočnick jménu nerozuměl (Gile, 1984, s. 84).

Tlumočnické strategie uvádí rovněž Hanaoka. Počítá mezi ně i přípravu před samotnou akcí, kdy se tlumočnick seznamuje s tématem. Kromě toho zmiňuje některé z taktik, které popsal Gile, spočívající v rekonstrukci jména z kontextu a z vyhledávání jména v materiálech či na internetu přímo v kabině (Hanaoka, 2002, s. 38).

Z řečeného vyplývá, že převod jmen je velmi komplexní proces, který od tlumočnicka vyžaduje řadu rozhodnutí na komunikační úrovni (s ohledem na příjemce) a zároveň je náročný technicky, tudíž při něm tlumočnick často může být nucen uchýlit se k různým taktikám řešení obtíží. „Z vnějšku“ je pro pozorovatele velice nesnadné zjistit, jaké rozhodnutí tlumočnicka vedlo k řešení, které použil, a zda šlo o důsledek komunikační strategie či taktiky řešení obtíží.

5 Empirické studie

Empirických studií, které tlumočení vlastních jmen zkoumají, není příliš mnoho⁶. Autoři, kteří se tomuto tématu věnují, se zaměřují na četnost různých typů překladových ekvivalentů či na míru úspěšnosti převodu proprií.

Prvním zmíněným problémem se zabývají Amatová a Macková (2011) ve své analýze simultánního tlumočení kulturních referencí a jmen (antroponyma, toponyma i chrématonyma) z angličtiny do italštiny při dvou slavnostech udílení Cen Akademie a rovněž Bernd Meyer (2008), který zkoumá rozdíly v převodu proprií při konsektivním a simultánním tlumočení.

Amatová a Macková ve svém experimentu řadily překladové ekvivalenty do

⁶ V databázi BITRA Universidad de Alicante byly ke dni 5. 5. 2016 nalezeny na toto téma tři studie.

kategorií na základě míry explicitnosti ve srovnání s originálem (klasifikace podle Wadensjö, 1998, s. 107– 108) a sledovaly kvantitativní zastoupení jednotlivých typů. Zjistily, že nejčastěji je použit blízký ekvivalent (*close rendition*), kdy tlumočník explicitně vyjádří stejné prvky určitého jména jako řečník. Těchto případů bylo při jedné události 70,8 % a při druhé 84,3 %. Autorky sem nicméně řadí i jména s „velmi přibližnou výslovností“. Až devadesát procent výskytů jmen do této kategorie spadalo v pasážích, pro které tlumočníci měli k dispozici referenční dokumenty. Druhým nejčastějším typem (21,2 % a 10,3 %) byl nulový ekvivalent (*zero rendition*), kdy tlumočník explicitně vyjádření řečníka částečně nebo vůbec nepřevede. Ve studii je zdůrazněno, že jde o čistě statistický údaj, který neumožňuje rozlišit, zda došlo ke ztrátě informace, či zda byla vyjádřena jiným způsobem (Amato, Mack, 2011, s. 54). Třetí nejpočetnější kategorii (5,5 % a 3,4 %) pak představovaly částečné ekvivalenty (*reduced renditions*), kdy tlumočník explicitně vyjádří jen některé prvky jména, které explicitně vyslovil řečník. Tento typ byl nejčastější u antroponym, kdy byl často při tlumočení vysloven pouze název funkce určité osoby, zatímco řečník vyslovil i jméno (Amato, Mack, 2011, s. 55).

Za zmínku stojí, že studie ukázala rozdílné preference ve využití typů ekvivalentů u jednotlivých tlumočnicků, což poukazuje na rozdílné osobní strategie (Amato, Mack, 2011, s. 58).

Meyer (2008, s. 110 a 113) ve své studii analyzoval rovněž antroponyma, toponyma a chrématonyma v autentických, konsekutivně a simultánně tlumočených projevech (z portugalského do němčiny). V tomto případě se jednalo o odbornou přednášku). Podobně jako v předchozí zmíněné studii bylo jméno nejčastěji přetlumočeno jako jméno, v některých případech s fonetickou adaptací (47 %–74 %). Druhou nejčastější skupinou byly rozšířené ekvivalenty, tzn. použití jména spolu s další informací, která má dané jméno přiblížit cílovému příjemci (10 %–27 %). Třetím nejčastějším způsobem převedení jména byla generalizace (6 %–12 %; Meyer, 2008, s. 115–116).

Autor zjistil, podobně jako autorky dříve zmíněné studie, že existoval rozdíl mezi strategiemi v přístupu ke jménům u jednotlivých tlumočnicků (Meyer, 2008, s. 116).

Gile (1984, s. 79) se ve svém experimentu, kdy patnáct tlumočnicků simultánně tlumočilo neoborný projev z angličtiny do francouzštiny, zaměřuje pouze na míru správně a špatně přetlumočených jmen. Jedná se o několik konkrétních antroponym a chrématonym. Procenta nesprávných ekvivalentů varíují u jednotlivých jmen od 0 do 100, přičemž v průměru neúspěšnost převyšuje 50 %. Ve studii nicméně není řečeno, podle jakých kritérií autor správnost či chybnost ekvivalentů určuje. Gile (1984, s. 84) rovněž uvádí, že

v případech, kdy měli tlumočníci k tlumočenému projevu předem k dispozici materiály na přípravu, míra správných ekvivalentů naopak dosahovala téměř 100 %. Tuto skutečnost potvrzuje i výše uvedené zjištění Amatové a Mackové.

Čtvrtou prací, která se propriím z tlumočnického hlediska věnuje, je studie Dohalské a kol. (2007), zaměřující se na srozumitelnost jednotlivých antroponym při konsektivním tlumočení. Autorky analyzují ekvivalenty vlastních jmen (jedná se výhradně o sportovce) z přetlumočených úryvků sestavených z komentáře sportovního utkání. Úryvky jsou konsektivně tlumočeny do češtiny z francouzštiny, angličtiny a španělštiny celkem čtyřmi tlumočníky. Před každým tlumočením nicméně testování odborníci úryvek slyší dvakrát (s. 1662). Nejedná se tudíž o typickou tlumočnickou situaci. V úvahu se zároveň berou pouze jména, která byla přetlumočena opět jako jména.

Autorky následně ekvivalenty dělí do tří skupin na zcela srozumitelné, částečně zkomolené a nesrozumitelné. Mezi srozumitelné se řadilo 72 % ekvivalentů, částečně zkomolených jich bylo 15 % a zcela nesrozumitelných 14 % (Dohalská a kol., 2007, s. 1663).

Tato studie se jako jediná podrobněji zabývá typologií chyb ve zkomolených a nesrozumitelných ekvivalentech:

- 1) chyby na úrovni segmentů: nesprávné zachycení jednotlivých fonémů ve slabikách (částečně nebo zcela – např. jména *Novak Djoković* a *Rafael Nadal* byla zcela nesrozumitelná);
- 2) rytmičká a melodická realizace (nesprávně rozlišená hranice mezi jménem a příjmením – např. „*Dina Rasafina*“ místo *Dinara Safina*, „*Marian Čič*“ místo jména *Mario Ančić*);
- 3) nesprávné pohlaví;
- 4) přetlumočení pouze části jména;
- 5) nesprávná interpretace (vlastní jméno bylo považováno za obecné – *Gaël Montfils* přetlumočeno jako „můj syn“; Dohalská a kol., 2007, s. 1663).

Zmíněné studie, ač se tématu nevěnují ze stejného úhlu, vesměs ukazují, že nejčastěji jsou jména přetlumočena přímým ekvivalentem (tedy jako jméno) a ve většině případů je výsledek srozumitelný. Často jsou rovněž použity částečné ekvivalenty. Tlumočníci mnohem častěji použijí přímý ekvivalent v případě, že mají předem k dispozici materiály na přípravu, ve kterých jsou jména uvedena.

6 Výzkumné otázky

Následující výzkum se zaměří na adaptační procesy při simultánním tlumočení antroponym z francouzštiny do češtiny. Je prováděn na jménech, která zazněla ve francouzských projevech, avšak jména samotná pocházejí z množství evropských i mimoevropských jazyků. Korpus je rozdělen na dvě podobně velké části. První obsahuje jména ze tří jazyků, které byly ve vzorku nejčastějším zdrojem jmen – tedy z francouzštiny, němčiny a angličtiny. Jedná se zároveň o procedurální jazyky EU, nejčastější mateřské jazyky v Evropě (němčina je nejčastějším evropským mateřským jazykem, angličtina druhým – spolu s italštinou, která však v tomto vzorku byla zastoupena méně – a francouzština třetím; Special Eurobarometer 386, 2012) a výslovnost jmen, které z nich pochází, je dobře dohledatelná.

Druhá skupina zahrnuje propria ze všech ostatních jazykových oblastí. Skupiny jsou pak analyzovány částečně odlišným způsobem.

6.1 Adaptační principy

Jaké jsou principy, podle nichž se adaptuje výslovnost jmen ze tří nejčastěji se vyskytujících jazyků, a kombinace těchto principů? Odpovídá tato výslovnost české výslovnostní normě? Jaké jsou případné odchylky? Existují mezi adaptacemi jmen ze zmíněných jednotlivých tří jazyků nějaké znatelné rozdíly? A dále, který je hlavní, převažující adaptační princip v případě jmen z méně frekventovaných jazyků?

6.2 Ekvivalenty a srozumitelnost

Liší se korpus častých a zbývajících jazyků znatelným způsobem v počtu jmen, která tlumočníci explicitně nevyslovili, a jmen, která byla přetlumočena nesrozumitelným způsobem?

6.3 Přechylování

Dochází k přechylování ženských příjmení? Jaká je frekvence nepřechýlených příjmení oproti přechýleným? (Okrajová otázka.)

7 Tlumočení v Evropském parlamentu

Zkoumaná jména se vyskytla při simultánním tlumočení projevů v Evropském parlamentu, konkrétně na plenárních zasedáních. Jedná se o specifickou tlumočnickou situaci, kterou je třeba blíže popsat.

7.1 Průběh plenárního zasedání

Plenární zasedání představuje druhou část pracovního cyklu Evropského parlamentu: návrhy právních předpisů jsou nejdříve projednávány v jednotlivých politických skupinách a v rámci dvaceti výborů a dvou podvýborů parlamentu, z nichž každý se zaměřuje na určitou oblast. Jednotlivé politické skupiny či poslanci mohou k projednávaným předpisům předkládat pozměňovací návrhy či návrhy na zamítnutí. Na plenárním zasedání poté poslanci o návrzích i jejich změnách hlasují (Evropský parlament, 2016).

Toto zasedání se koná každý měsíc kromě srpna ve Štrasburku a trvá čtyři dny (od pondělí do čtvrtka). Šestkrát ročně se vedle toho koná dvoudenní plenární zasedání v Bruselu (ve středu a ve čtvrtek). Účastní se ideálně všichni evropští poslanci (v současnosti jich je 751) ze všech dvaceti osmi členských států, zástupci Rady a Evropské komise. Většina poslanců (s výjimkou nezařazených) je rozdělena do osmi skupin podle politické příslušnosti.

Hlavní činností na plenárním zasedání jsou rozpravy a hlasování o návrzích (Jak probíhá plenární zasedání, 2016). Tyto postupy se řídí podrobnými pravidly, která zde budou popsána pouze obecně. Řádná rozprava obvykle začíná představením zprávy výboru zpravodajem, poté se případně vyjádří zástupci Rady a Komise, následně navrhovatelé stanovisek a další řečníci ze seznamu řečníků (poslancům, kteří chtějí vystoupit, přiděluje řečnickou dobu jejich politická skupina). Poté dojde na postup „catch-the-eye“ (při němž se hlásí řečníci mimo seznam a mají právo pronést projevy trvající vždy jednu minutu), opět se vyjádří Rada a Komise a na závěr opět zpravodaj. Zpravodaj má na svůj projev přidělenou řečnickou dobu o délce šesti minut, navrhovatelé stanovisek jednu minutu.

Rozpravy se mohou mimo jiné konat rovněž na základě prohlášení některého z orgánů EU (Evropská rada, Rada, Komise, místopředseda Komise) nebo na základě otázky výboru či politické skupiny Radě a Komisi k ústnímu zodpovězení. Výsledkem rozprav těchto typů může být usnesení.

Vedle postupu „catch-the-eye“ existuje ještě další mechanismus, který poslancům

umožňuje do rozpravy zasáhnout spontánně, a to modrá karta. Poslanec tak může jinému hovořícímu poslanci položit otázku během jeho projevu. Dotaz má nanejvýš půlminutovou délku a tazatel se o slovo hlásí zvednutím modré karty (podmínkou je, aby s tím souhlasil i řečník a o udělení slova rozhoduje předseda). Modrá karta může být použita i v rámci postupu „catch-the-eye“.

Poslanci mají rovněž právo na tzv. jednominutový projev a na osobní prohlášení. Prostor pro jednominutové projevy je nanejvýš třicet minut během prvního denního zasedání a jejich cílem je upozornit na důležitou otázku politické povahy. Maximální délka těchto prohlášení je tři minuty. Je rovněž možno vystoupit s procesními návrhy – ty mají přednost před ostatními žádostmi o slovo (Plenární zasedání: uživatelský průvodce, 2016, s. 12–15).

Jak může být z uvedeného patrné, délky jednotlivých projevů jsou přesně určeny podle toho, o jaký typ vystoupení se jedná.⁷ Řečnická doba je přesně předem stanovena na pořadu jednání. Každá politická skupina má podle počtu svých členů k dispozici určitou řečnickou dobu – skupina na jejím základě vypracuje seznam svých řečníků pro plánované rozpravy (Plenární zasedání: uživatelský průvodce, 2016, s. 16).

K druhé z významných součástí plenárního zasedání, hlasování, se přistupuje v poledne po rozpravách. Znění dokumentu, o němž se hlasuje, je možné měnit pozměňovacími návrhy – o těchto pozměňovacích návrzích se hlasuje nejprve, poté dojde na hlasování o textu v pozměněném znění.

Po hlasování poslanci mohou podat ústní vysvětlení své volby či volby své politické skupiny. Pokud poslanec podává vysvětlení za sebe, je jeho řečnická doba jedna minuta; pokud hovoří za skupinu, může jeho vystoupení trvat dvě minuty. Na výsledek hlasování může reagovat Komise a informovat Parlament o svých závěrech (Jak probíhá plenární zasedání, 2016).

7.2 Specifika tlumočení na plenárním zasedání

Evropský parlament uplatňuje zásadu mnohojazyčnosti, což znamená, že všech 24 úředních jazyků Unie má stejnou váhu. Všechny parlamentní dokumenty jsou vydávány v každém z nich a poslanci mají právo kterémukoli z těchto jazyků hovořit. Rovněž mají

⁷ Maximální doby jsou následující: vystoupení zpravodaje: 6 minut, vystoupení navrhovatele: 1 minuta, položení otázky k ústnímu zodpovězení za výbor: 5 minut, položení otázky k ústnímu zodpovězení za politickou skupinu: 2 minuty, vystoupení při postupu „catch-the-eye“: 1 minuta, vysvětlení hlasování za politickou skupinu: 2 minuty, vysvětlení hlasování poslance: 1 minuta, procesní návrhy a procesní námítky: 1 minuta, osobní prohlášení: 3 minuty (Plenární zasedání: uživatelský průvodce, 2016, s. 18).

všichni občané EU právo číst veškeré právní předpisy, které se jich týkají, v úředním jazyce své země, sledovat ve svém jazyce činnost Parlamentu a klást dotazy (Mnohojazyčnost v Evropském parlamentu, 2016).

Proto je na plenárních zasedáních mezi všemi těmito jazyky zajišťováno simultánní tlumočení (jedná se v tzv. plném jazykovém režimu). Přibližně 330 tlumočnicků je zaměstnáno Generálním ředitelstvím pro tlumočení a konference Evropského parlamentu na pozicích úředníků a dále je v záloze 1800 externích tlumočnicků, které Parlament najímá v případě potřeby. Interní zaměstnanec musí projít výběrovým řízením Evropského úřadu pro výběr personálu.

Externí tlumočnick musí úspěšně složit akreditační zkoušku. Nároky na vzdělání a zkušenosti jsou poměrně vysoké: uchazeč musí absolvovat čtyřletý bakalářský program konferenčního tlumočení, magisterský program konferenčního tlumočení (v tomto případě nehraje roli to, jaký byl jeho bakalářský obor) nebo jakýkoli tříletý bakalářský program a zároveň působit přinejmenším rok jako konferenční tlumočnick nebo po získání bakalářského titulu vystudovat alespoň roční kurz konferenčního tlumočení (Becoming a Freelance Interpreter with the European Institutions, 2016). Interinstitucionální výbor pro překlady a tlumočení vydává každý rok dokument upřesňující, jaké jazykové profily instituce vyžadují. Tlumočnick musí mít zpravidla jeden mateřský jazyk A (podle klasifikace Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC⁸) a vedle toho jeden aktivní jazyk B a jeden nebo více pasivních jazyků C, případně A a dva či několik jazyků C. Možná je také kombinace A + B. Jedním z jazyků B a C často musí být angličtina. Někdy jsou vyžadovány i kombinace s jazyky států, které nejsou členy Evropské unie, nýbrž kandidátskými zeměmi, případně s dalšími neevropskými jazyky (Language profiles in demand with the EU interpreting services, 2016).

Uchazeč s odpovídajícím profilem je připuštěn ke zkoušce, kde musí simultánně a konsekutivně přetlumočit projevy ze svých pasivních jazyků do aktivního jazyka či mateřského jazyka (podle svých kombinací). Přinejmenším jeden z projevů se týká témat spojených s EU. Výkon následně zhodnotí výběrová komise. Pokud kandidát uspěje, je zařazen do databáze akreditovaných tlumočnicků (Becoming a Freelance Interpreter with the European Institutions, 2016).

Úspěšní uchazeči jsou tudíž vybíráni velice pečlivě a jsou nejen velmi zkušenými a

⁸ A je mateřský jazyk tlumočnicka či jazyk na úrovni mateřského, do něž je tlumočnick schopen tlumočit z ostatních svých pracovních jazyků. B je jiný jazyk než mateřský, který tlumočnick ovládá natolik, že do něj může tlumočit z jednoho nebo více svých jazyků. C je pasivní jazyk, kterému tlumočnick dokonale rozumí a může z něj tlumočit, avšak netlumočí do něj (Working languages, 1998).

schopnými odborníky, ale zároveň mají široký všeobecný přehled a značné faktické znalosti témat týkajících se Evropské unie a Evropy obecně.

Při plenárních zasedáních sedí tlumočníci ve zvukotěsných kabinách (podle normy ISO) s výhledem do sálu, přičemž každý jazykový tým má tři členy, kteří se střídají. (Na jednáních, kde se používá nanejvýš šest jazyků, stačí dva tlumočníci na kabinu, zatímco na zasedáních, která probíhají v sedmi a více jazycích, jsou tlumočníci tři). Na plenárním zasedání tudíž tlumočí 72 odborníků (Tlumočení v Evropském Parlamentu, 2016).

Projevy řečníků jsou v naprosté většině případů (tzn. kromě procedurálních připomínek či otázek a odpovědí na základě modré karty) čtené, mají náročnou strukturu s komplikovanou argumentací a tlumočníci je obvykle nemají předem k dispozici v psané formě (případně mají např. zprávy zpravodajů, ale ne jejich projevy).⁹

Tempo promluvy je s ohledem na striktní časové limity, které musí řečníci dodržovat, značně rychlé. Rambousková (2016, s. 26) jej odhaduje na průměrně 170 sl./min. (u projevů v angličtině, tzn. francouzské projevy se mohou mírně lišit). To vysoce přesahuje rychlost 100 sl./min., kterou považuje Ledererová (1981, in Rambousková, 2016, s. 17) pro simultánně tlumočené čtené projevy za optimální. Podle AIIC může být u čtených či informačně nasycených projevů problematické již tempo 100–120 sl./min. Tempo přesahující 140 sl./min. je rychlé v každém případě (AIIC, 1999, cit. podle Rambousková, 2016, s. 17). I subjektivně vnímají dva dotázaní parlamentní tlumočníci rychlost projevů jako jednoznačně velmi vysokou a redundanci jako nízkou (větná stavby odpovídá charakteru psaného textu).

Tlumočníci mívají k dispozici seznam řečníků včetně jejich pohlaví a země – vyjma nezapsaných řečníků a těch, kteří hovoří během postupu „catch-the-eye“. Mohou však padnout jména kohokoli z poslanců Evropského parlamentu, jichž je více než sedm set (v tomto období 751, v minulém 766 (Kolik poslanců zasedne v Evropském parlamentu po volbách 2014 a odkud budou?, 2013); plenárního zasedání se v ideálním případě účastní všichni). Dále jsou zmiňována jména osob z jiných evropských institucí či jiných sfér. Vzhledem k mnohojazyčnému prostředí rovněž není pravidlem, že řečníci každé jméno správně vysloví.¹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že situace na plenárním zasedání je z tlumočnického hlediska značně náročná a vedle výskytu jmen zahrnuje současně několik dalších okolností, které podle Gila vytváří vyšší tlak na operační kapacitu (*problem triggers*): velmi rychlé tempo projevu, vysokou informační hustotu a neproduktivní formu řeči. Je tudíž třeba mít na

⁹ Osobní e-mailová komunikace s tlumočnickými, kteří mají zkušenosti z EP (2. 3. 2016 – 17. 6. 2016; dále jen praxe tlumočnicků z EP).

¹⁰ Praxe tlumočnicků z EP.

paměti, že toho jsou skutečnosti, které projev tlumočnicků ovlivňují.

8 Materiál a metoda

Výzkum byl proveden na šesti stech výskytech jmen, která ve vybraném období (2013–2015) zazněla ve francouzských projevech pronesených rodilými mluvčími francouzštiny na plenárním zasedání Evropského parlamentu. Projevy byly přímo simultánně přetlumočeny (tzn. ne přes pivot) do češtiny.

Byla zvolena pouze antroponyma nebo chrématonyma, která antroponyma obsahují (sem patří např. *prix Sakharov* či konstrukce jako *rapport Kratsa–Regner*). Osobní jména byla pro účely této práce vybrána z toho důvodu, že se jedná o poměrně jednoznačnou a snadno vydělitelnou kategorii vlastních jmen¹¹. Nebylo přitom bráno v úvahu, do jaké kategorie antroponym příslušné jméno patří či součástí jakého typu chrématonyma je.

8.1 Určení vzorku a sběr dat

Zdrojem materiálu jsou autentické nahrávky plenárních zasedání, které jsou přístupné v archivu na webových stránkách Evropského parlamentu jak v originále, tak v jednotlivých tlumočených jazykových verzích.¹² Odpovídající osobní jména a projevy, které jména obsahují, byly určeny na základě oficiálního přepisu rozprav. Tyto přepisy jsou rovněž dostupné na stránkách Evropského parlamentu.¹³ Je třeba říci, že zápisy se od přesných formulací znění někdy minimálním způsobem liší. (V několika případech se zde objevuje jméno, které se ve skutečném znění rozpravy na příslušném místě nevyskytuje.) S ohledem na dohledatelnost byla v úvahu brána pouze ta jména, která se vyskytují v příslušných zápisech i nahrávkách.

Do vzorku byla zahrnuta pouze jména pronesená v projevech rodilých mluvčí francouzštiny. Pro určení těchto mluvčích bylo použito Daviesovo (2003, s. 215) kritérium, podle nějž je rodilý mluvčí ten, kdo si jazyk osvojil v dětském věku (toto kritérium je sice

¹¹ Pokud se dále v práci hovoří pouze o „jménech“, mám na mysli jména osobní.

¹² Projevy jsou dostupné z této stránky: Rozpravy a videa. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2013–2015 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/plenary/cs/debates-video.html>

¹³ Zápisy. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2013–2015 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/plenary/cs/minutes.html>

sporné, avšak pro účely této práce postačující).¹⁴ V několika případech bylo určení těchto mluvčích problematické – některé osoby mají dvojí původ, nežijí ve frankofonní zemi od narození či (především v případě belgických řečníků a rovněž u osob ze severní Afriky či Lucemburska) nejsou veřejně dostupné dostatečné informace o tom, jaký je jejich mateřský jazyk. Z toho důvodu byly pro práci vybrány osoby, které jsou podle dostupných informací prokazatelně rodili mluvčí francouzštiny z Francie včetně zámořských území a z frankofonní části Belgie. Pro obtížnost určování mateřského jazyka byli ze vzorku vyřazeni mluvčí z Lucemburska a severní Afriky. Zahrnuty byly i ty osoby, jež se narodily ve Francii či ve Valonsku a jejichž rodiče mají jiný mateřský jazyk, avšak jež získaly základní vzdělání na frankofonním území. Rovněž byli do vzorku zařazeni lidé, kteří se narodili mimo frankofonní území, avšak žili na tomto území od dětského věku a absolvovali tam školní docházku.

Určování vhodných projevů, v nichž se vyskytují antroponyma, probíhalo v létě 2015 (červenec–srpen 2015) podle předem zvoleného klíče: identifikovala jsem veškerá osobní jména, která se vyskytovala v oficiálních prepisech původních francouzských projevů pronesených během prvních tří dnů každého z plenárních zasedání, která se konala v prvních třech měsících (vždy leden–březen) let 2013–2015. Poté jsem vyřadila projevy nerodilých mluvčích.

Další fáze spočívala v nahrávání příslušných originálních projevů a jejich tlumočených verzí. Ačkoli je veškerý materiál dostupný na webu Evropského parlamentu ve formě videí, tato videa je možné uložit pouze v konkrétním programu, který pro mě nebyl dostupný. Proto jsem potřebná videa přehrála pomocí programu Audacity (v operačním systému MS Windows 7 Ultimate) a dále používala ve formátu mp3.

V následujícím kroku bylo třeba omezit databázi na ty projevy, které byly do češtiny tlumočeny přímo. Informace o tom, zda je promluva tlumočena přímo, či přes pilotáž, nicméně nejsou veřejně dostupné. Rovněž nejsou přístupné údaje o tom, kdo kterou promluvu tlumočí, ani složení tlumočnických kabin při jednotlivých zasedáních. Po poradě s odborníky jsem tudíž vycházela z úvahy, že pokud má příslušný tlumočník francouzštinu mezi svými pracovními jazyky jako alespoň pasivní jazyk C, je vysoce pravděpodobné, že tlumočí přímo. Z toho důvodu jsem rozlišila jednotlivé tlumočníky ve vzorku podle hlasu, přiřadila každému hlasu kódové označení a obrátila se na konkrétní tlumočníky působící v Evropském parlamentu, jejichž pracovním jazykem je rovněž francouzština – prof. PhDr. Ivanu Čenkovou

¹⁴ Podle Daviese obecně rodilým mluvčím prisuzujeme cit pro gramatiku idiolektu i standardu příslušného jazyka, schopnost okamžité a spontánní promluvy, schopnost tvůrčího používání jazyka a schopnost do tohoto jazyka do určité míry překládat či tlumočit. Tyto dovednosti si mluvčí obvykle osvojí v dětském věku, ačkoli ne nutně (Davies, 2003, s. 211–215).

a Mgr. Libora Otta. Ti podle hlasu poznali své jednotlivé kolegy a určili, které hlasy náleží těm tlumočnickům, v jejichž kombinaci pracovních jazyků se vyskytuje francouzština. Na základě toho jsem z vzorku vyřadila ty projevy, které byly pravděpodobně tlumočeny přes pilotáž, a ty, jejichž původce dotázaní tlumočníci nedokázali určit (údajů vyřazených v této fázi bylo minimum).

Následně byla databáze omezena na 600 položek, aby bylo možné ji ve výzkumu tohoto rozsahu zpracovat: cílem bylo z každého roku (2013, 2014 a 2015) použít prvních 200 jmen podle pořadí jejich výskytu. V roce 2013 nicméně ve dnech a měsících, které byly podle původního klíče zvoleny, padlo celkem méně než 200 jmen (bylo jich 170), a proto byl tento rok symetricky doplněn údaji z následujících dvou let (tzn. ve výsledku se pracuje se 170 jmény z roku 2013, 215 jmény z roku 2014 a 215 z roku 2015). Použitá jména zazněla ve 186 různých projevech, které proneslo 66 různých řečníků a tlumočilo sedmnáct tlumočnicků.

V další fázi byly úseky promluv obsahující jednotlivá jména přehrány, samostatně uloženy, zanalyzovány v programu Praat (Praat: doing phonetics by computer, 2016) a jejich výslovnost byla foneticky přepsána. Tím vznikl korpus o 600 položkách – základem každé z nich je jednotlivý výskyt vysloveného jména. Tyto výskyty obsahují údaje o řečníkovi (včetně země, ze které pochází), číslo přiřazené tlumočnickovi (tlumočníci sami zůstávají anonymní, jelikož informace o nich nejsou přístupné veřejně) a fonetický přepis originální a přetlumočené verze.

8.2 Fonetická transkripce

Jména byla přepsána do mezinárodní fonetické abecedy IPA (International Phonetic Association, 2016). Pro všechny jazyky jsem uplatnila fonologickou transkripci a použila jsem symboly, které umožní rozlišit cizost v případě, že je vyslovena jiná hláska, než je v některém z jazyků běžná. Pro možnost srovnání byly zapisovány různé varianty hlásek, jako je např. francouzská uvulární frikativa [ʁ] oproti české alveolární vibrantě [r] a anglické alveolární aproximantě [ɹ]. Rovněž českou samohlásku odpovídající grafému o jsem zapisovala jako polootevřenou [ɔ], což je alternativa, kterou uvádí doslov k českému vydání Úvodu do obecné fonetiky (Ashby, 2015, s. 164), abych reflektovala větší podobnost s francouzskou zadní polootevřenou hláskou [ɔ] oproti polozavřenému zadnímu [o]. Vedle toho jsem se řídila především transkripcí používanou v publikaci Fonetika francouzštiny (Dohalská a Schulzová, 2008).

Jednotlivá slova (obvykle křestní jméno a příjmení) jsem pro přehlednost odlišovala

mezerou, pokud nebyla odchylně od normy vyslovena jako spojená či pokud tlumočník nezměnil hranice slov. Pro pauzy je používána značka (P). Délku samohlásek jsem značila pouze v češtině, kde má rozlišovací platnost; ve jménech pocházejících z francouzských projevů jsem tak činila pouze v případě, že byla délka výrazná.

Co se týče přízvuku, vycházela jsem z toho, že ve francouzštině se obvykle nachází na konci rytmické skupiny, zatímco v češtině na začátku (Dohalská a Schulzová, 2008, s. 194). To jsem považovala za neutrální řešení a v zápisu jsem přízvuk v takovém případě neznačila – značila jsem ho pouze tehdy, když se od tohoto vzorce odchýlil.

8.3 Postup při zpracování údajů

Ve výsledném vzorku převažují jména členů Evropského parlamentu a dalších unijních institucí, odborníků a evropských i světových politiků a veřejných činitelů. Objevují se však i jména spjatá s významnými událostmi či aférami (např. *Edward Snowden*, *Ghislane Dupont* a *Claude Verlon*, *Savita Halappanavar*, *Boris Němcov*), jména zločinců či teroristů (např. *Kelkal*, *Merah*, *Nemmouche*, *Coulibaly*) a historických osobností (např. *Shakespeare*). V ojedinělých případech se vyskytují i pseudoantroponyma (Socialista Édouard Martin použil v jednom ze svých projevů¹⁵ několik běžných francouzských křestních jmen pro ilustraci různých skupin obyvatelstva a prezident François Hollande¹⁶ použil výraz „avoir les yeux de Chimène“ odkazující na klasickou literaturu).

Po bližším zkoumání korpusu se ukázalo, že nositelé jmen, která se v něm vyskytují, pocházejí ze 41 různých zemí (když nezohledníme sporné případy, kdy je možné některou osobu zařadit do několika zemí současně).

Pro další rozbor byl korpus rozdělen podle zdrojového jazyka jmen (tyto části mají shodou okolností téměř stejnou velikost):

1) korpus A: jména nositelů pocházejících ze zemí, kde jako úřední a mateřský jazyk převažuje francouzština, angličtina a němčina (tzn. tři jazyky, ze kterých pochází nejvíce jmen ve vzorku);

2) korpus B: jména, jejichž nositelé pocházejí ze zemí, kde jako mateřské a úřední

¹⁵ Vyhledávání doslovných záznamů: Plenární zasedání dne 2015-03-09. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Brusel, Štrasburk, Lucemburk: Evropský parlament, 2013 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getVod.do?mode=unit&language=CS&vodDateId=20150309-19:20:59-468>

¹⁶ Vyhledávání doslovných záznamů: Plenární zasedání dne 2013-02-05. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Brusel, Štrasburk, Lucemburk: Evropský parlament, 2013 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getVod.do?mode=unit&language=CS&vodDateId=20130205-12:44:04-195>

převažují ostatní jazyky.

Při dělení podle toho, ze kterých zemí jednotliví nositelé jmen pocházejí, bylo pro účely práce považováno jméno za náležející k určité zemi v případě, že se tam mluvčí narodil nebo tam přišel v dětství (podobně jako při rozlišování rodilých mluvčích). Pokud nebylo možné přesně zjistit, jaký mateřský jazyk osoba má, bylo její jméno zařazeno podle země, kde se narodila. V některých případech to vedlo k tomu, že byla mezi jména z určitých zemí zahrnuta i jména cizího původu – jsem však toho názoru, že toto dělení kopíruje mnohojazyčnou realitu. V případě Belgie byl vzorek rozdělen na francouzskou a nizozemskou část.

Poté byla (pro vydělení první části vzorku) jména ze zemí, které se vyskytují nejčastěji, spojena do tří skupin podle převažujících mateřských jazyků.¹⁷ Nejčastěji se objevují jména francouzská (121 výskytů), německá (93) a anglická (89). Tyto tři jazyky pokrývají, jak bylo řečeno výše, přibližně polovinu korpusu (dále „korpus A“).

Tabulka č. 1: země, z nichž pocházejí nositelé jmen ve vzorku

Francie (<i>francouzština</i>)	91	Rumunsko	6
Belgie – fr. (<i>francouzština</i>)	28	Indie	5
Německo (<i>němčina</i>)	73	Dánsko	4
Rakousko (<i>němčina</i>)	20	Finsko	4
V. Británie (<i>angličtina</i>)	64	Kypr	3
Irsko (<i>angličtina</i>)	14	Maďarsko	3
USA (<i>angličtina</i>)	7	Středoafriická rep.	3
Itálie	44	Alžírsko	2
Lucembursko	32	Česká rep.	2
Portugalsko	26	Egypt	2
Španělsko	24	Jižní Súdán	2
Belgie (niz.)	22	Malta	2

¹⁷ Irská jména byla zařazena pod angličtinu, protože podle průzkumu Eurobarometr 386 z roku 2012 je angličtina mateřským jazykem pro 93 % obyvatel Irska. Maltská jména naopak pod angličtinu zařazena nebyla, protože ačkoli je angličtina jedním z oficiálních jazyků tohoto státu, jako mateřský jazyk ji uvádí pouze 4 % obyvatel. Jména náležící obyvatelům Lucemburska byla pro zjednodušení a nedostatek informací o jednotlivých osobách zahrnuta do druhé kategorie korpusu, protože mateřským jazykem 52 % obyvatel je lucemburština, ačkoli 16 % obyvatel obyvatel uvádí jako mateřský jazyk francouzštinu a 2 % němčinu. (Special Eurobarometer 386: Special Eurobarometer 386 EUROPEANS AND THEIR LANGUAGES. *Public opinion: Eurobarometer special surveys* [online]. Brusel: Evropská komise, 2012 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_399_380_en.htm, s. 11)

Nizozemsko	14	Slovensko	2
Řecko	18	Bolívie	1
Polsko	17	Chorvatsko	1
Bulharsko	14	Konžská rep.	1
Švédsko	14	Libye	1
Rusko	10	Norsko	1
Sýrie	7	Palestina	1
<i>Kombinace</i>	6	Súdán	1
Litva	6	Švýcarsko	1
		Tunisko	1

„Kombinace“ označuje případy, kdy se nositelé jmen narodili v jiné zemi než v té, v rámci které je jejich jméno započítáno – z toho dvě jména byla zahrnuta pod francouzštinu a jedno, vyskytující se čtyřikrát, pod angličtinu.

U jmen z korpusu A pak byla pomocí výslovnostních slovníků nalezena normovaná výslovnost. Pokud se jméno ve slovníku nevyskytovalo, řídila jsem se výslovností moderátorů publicistických pořadů dané země, které jsem našla na internetu (výslovnost jsem zapisovala do abecedy IPA podle zvukové podoby). Poté jsem sledovala, jaké adaptační principy se na ty které výskyty jmen uplatnily v porovnání s adaptační normou aplikovanou na normovanou výslovnost (s přihlédnutím ke způsobu, jakým bylo slovo skutečně vysloveno v originálu).

V případě druhé skupiny (dále „korpus B“) jsem se zaměřila především na srozumitelnost jmen a formální typy ekvivalentů (nakolik to bylo možné zjistit) v porovnání s první skupinou frekventovanějších jazyků.

8.4 Adaptační principy

Východiskem při sledování toho, jakým způsobem tlumočníci v konkrétní situaci převedli jednotlivá jména do češtiny, jsou adaptační principy uvedené v článku Dubědy a kol. (2014).

Zásadním rozdílem však je, že zatímco článek se zabýval výslovností kodifikovanou ve slovnících, tento výzkum pracuje s jednorázovými řešeními, která byla pronesena ve specifické situaci pod časovým i psychickým tlakem. Zároveň se zakládala na jednorázově

vyslovených originálech, jež byly často proneseny mluvčími jiného jazyka, než ze kterého jména pochází. Jak je patrné, zkoumaná situace má ve většina případů tři jazykové „vrstvy“:

- a) jméno pochází z jazyka X (např. angličtina, němčina...),
- b) je vysloveno ve francouzském projevu (jazyk Y) frankofonním mluvčím,
- c) je tlumočnickem převedeno do českého (jazyk Z) projevu.

(V případě jmen frankofonních nositelů jsou vrstvy samozřejmě jen dvě, protože jazyk X a Y splývá.)

Tuto skutečnost bylo třeba zohlednit. V první řadě bylo přejato šest zásad, s kterými pracuje Duběda a kol.:

1. fonologická aproximace: náhrada každé z cizích hlásek nejbližší hláskou českou a normalizace přízvuku a fonotaktiky;
2. výslovnost podle písemné formy: výslovnost založená na písemné podobě slova podle českých pravidel bez ohledu na to, jakým způsobem se vyslovuje v původním jazyce (může se týkat jen části slova nebo jen jedné hlásky);
3. původní výslovnost: nedochází k náhradě českými hláskami, zachovávají se cizí fonémy;
4. analogie s původním jazykem: výslovnost podle jiného slova pocházejícího ze stejného jazyka;
5. analogie s přijímajícím jazykem: vliv domácích podobně znějících slov;
6. vliv třetího jazyka.

Vedle toho byly pro účely této práce vytvořeny dvě další kategorie:

7. výslovnost ovlivněná originálem – tzn. způsobem, jakým jméno pronesl mluvčí oproti normované formě jména v původním jazyce, z něž jméno pochází;
8. anomálie.

Do kategorie výslovnosti ovlivněné originálem spadají případy, kdy původní mluvčí vysloví jméno odchylně od normy a tlumočnick pracuje s touto verzí (mluvčí je v tomto případě vždy frankofonní, což se může projevit na výslovnosti jmen z jiných jazykových oblastí). Jako anomálie jsou pak klasifikována všechna provedení, kdy je jméno zkomoleno, je použito úplně jiné jméno, znatelně dojde k záměně pohlaví osoby, není možné vysledovat, podle jakého principu bylo jméno adaptováno apod.

Principy se mohou kombinovat – v korpusu A jsem u každého výskytu jména označila princip, podle něž se adaptovala alespoň jedna hláska, a poté jsem sledovala 1) jakého počtu

jmen se týká která kombinace a 2) jak často se který princip vyskytuje v korpusu celkově.

V případě korpusu B by rozbor adaptačních principů s přihlédnutím k normované výslovnosti jmen pocházejících ze všech jednotlivých jazyků překračoval možnosti této práce, proto se zaměřuji pouze na opozici dvou základních principů – fonologické aproximace vs. původní výslovnosti (zachování nečeských hlásek).

8.5 Typy ekvivalentů

Dalším úkolem je zaměřit se na typy jednotlivých ekvivalentů z hlediska rozsahu. Vzhledem k tomu, že se však práce primárně zabývá výslovností jmen a přesné sledování překladových ekvivalentů by vyžadovalo jiný postup a jiný druh rozboru, výzkum se soustředí pouze na hrubé rozdělení. Sleduje se tudíž, v kolika případech tlumočník používá přímý ekvivalent (ve formě jména), oproti případům, kdy jméno použité v originálu není explicitně vysloveno. Za originál se považuje pronesené vlastní jméno jako takové, bez kontextu či slov, která ho mohou uvozovat, a sleduje se především, zda v tlumočeném textu padne opět vlastní jméno.¹⁸

V situacích, kdy se tlumočník rozhodne jméno vyslovit, práce rozlišuje přímé ekvivalenty (jméno i příjmení či pouze jedno z nich přesně podle toho, co použije řečník), částečné ekvivalenty (tlumočník použije jen jednu část jména, ačkoli řečník použil obě) a rozšířené ekvivalenty (tlumočník použil obě části jména, ačkoli řečník použil jen jednu, případně použil příjmení, pokud řečník použil pouze křestní jméno atp.). Do další kategorie spadají ekvivalenty, u nichž došlo ke zkomolení. Kritériem pro to, aby se jméno dostalo do této kategorie, je zkomolení hlásek, které jsou zásadní pro srozumitelnost jména. Je to proto, že ke změně může dojít i příliš rychlou nebo nedbalou výslovností a pouze minimální změna se zároveň nemusí nutně odrazit v nižší srozumitelnosti. Pominula jsem rozdíl jediné hlásky v případě, že si jsou obě hlásky výslovnostně blízko a reálná výslovnost se nachází na hranici (např. opozice i/e, k/g, s/z). Za zkomolený jsem naopak označila ekvivalent, kdy došlo ke změně jedné hlásky, která je však pro srozumitelnost jména významná (např. souhláska v přízvučné slabice). Vzhledem k tomu, že pro korpus B jsem neměla k dispozici normu výslovnosti jmen v původním jazyce, ve sporných případech jsem normu zjistila podle výslovnosti moderátorů v médiích (z materiálu dostupného na internetu) té země, z níž pochází nositel příslušného jména.

¹⁸ Práce se zde zhruba opírá o rozdělení typů překladových ekvivalentů ve studii Amatové a Mackové podle Wadensjö (1998).

Při tomto rozdělení jsem částečně vycházela z výzkumu Amatové a Mackové (2011). Vedle toho jsem zavedla kategorie, kdy

- 1) je zkomolení jména způsobeno výslovností originálu a
- 2) originál je zkomolen, zatímco tlumočená verze ne.

Práce v této oblasti sleduje frekvenci explicitních vs. neexplicitních tlumočnických řešení a mezi explicitně vyslovenými jmény frekvenci srozumitelných ekvivalentů oproti zkomoleným ve dvou částech korpusu. Cílem je zjistit, zda se ve výkonu tlumočnicků nějak odráží skutečnost, že zatímco první část vzorku zahrnuje jména ze tří nejfrekventovanějších jazyků, jména ve druhé části jsou velmi rozmanitého původu.

8.6 Přechylování

Výzkum se okrajově dotýká rovněž přechylování ženských příjmení, které s výslovností jmen souvisí. Podle Ústavu pro jazyk český (2008–2016) není přechylování ženských příjmení domácího i cizího původu v běžné komunikaci povinné, je však pro češtinu jakožto flektivní jazyk přirozené a je součástí jejího gramatického systému. V nepřechýlené podobě se často používají jména známých osobností, která jsou takto tradičně ustálena. Rovněž se nepřechylují příjmení s netypickými koncovkami, např. z orientálních jazyků.

Zaměřuji se v tomto ohledu na to, jaká je realita v mnohonárodnostním a mnohojazyčném prostředí zasedání Evropského parlamentu a zda je frekvence používání přechýlených a nepřechýlených příjmení tlumočnický v souladu s tvrzením Ústavu pro jazyk český.

Nebyla přitom brána v úvahu ženská příjmení, která byla výrazně zkomolena, u nichž tlumočnick prokazatelně zaměnil pohlaví (vlastní jméno uvedl obecným jménem v mužském rodě) a příjmení, která mají takovou původní formu, že pro ně čeština zvláštní způsob přechylování nemá (např. polské jméno *Jazłowiecka*).

9 Výsledky

9.1 Adaptační principy

9.1.1 Výskyt hlavních adaptačních principů v korpusu A

Podle výzkumu normované výslovnosti, který provedl Duběda a kol., jsou hlavními a nejčastějšími z výše uvedených adaptačních principů fonologická aproximace a výslovnost podle psané formy. Původní výslovnost je alternativou ke všem ostatním principům. Principy se zároveň v jednotlivých slovech často kombinují (Duběda a kol., 2014, s. 308).

Ve výzkumu, který byl proveden v této práci (když porovnáváme normovanou výslovnost jména, které padlo v originálu, a jeho převedení tlumočníkem – bez toho, jak ono jméno vyslovil řečník) rovněž zásadně převažoval princip fonologické aproximace.¹⁹ V určité míře (tzn. alespoň jedna hláska ve slově) se vyskytoval v 242 položkách korpusu z 248, kdy tlumočník použil jako ekvivalent za jméno rovněž jméno, což činí 97,58 %. Všechny položky, kde tento princip použit nebyl, jsou jména pocházející z francouzštiny. Podle druhých dvou ze tří adaptačních principů, které jsou považovány za hlavní, se alespoň jedna hláska jména adaptuje v podobném počtu případů: původní výslovnost se objevuje v 38 případech (15,32 % korpusu), výslovnost podle psané formy v 37 (14,92 %).

Tabulka č. 2: počet položek obsahujících jednotlivé hlavní adaptační principy a poměr počtu těchto principů k celkovému počtu adaptovaných jmen (principy se v některých sloupcích mohou kombinovat, proto součet výskytů neodpovídá celkovému počtu položek)

	Fonologická apr.	Původní výsl.	Písemná forma	<i>z celk. počtu položek</i>
Francouzština	92	21	4	98
	93,88 %	21,43 %	4,08 %	
Němčina	77	6	11	77
	100,00 %	7,79 %	14,29 %	
Angličtina	73	11	22	73
	100,00 %	15,07 %	30,14 %	
<i>celkem</i>	242	38	37	248
	97,58 %	15,32 %	14,92 %	

¹⁹ Je zde porovnávána normovaná výslovnost jména, které padlo v originálu, a jeho převedení tlumočníkem. Nebere se přitom ohled na to, jak jméno vyslovil řečník.

Druhým nejčastějším z hlavních principů je v případě francouzských jmen původní výslovnost (ve 21 položkách z 98, tedy 21,43 %), zatímco u německých i anglických jmen je to výslovnost podle pravopisné formy (v případě němčiny 11 položek ze 77, tedy 14,29 %; v případě angličtiny 22 položek ze 73, tedy 30,14 %).

Poměrně často se mimoto vyskytují anomálie. Anomálie však není principem v pravém slova smyslu, a bude o ní tudíž pojednáno níže samostatně.

9.1.2 Převažující způsoby adaptace jmen v korpusu A (hlavní principy a jejich kombinace)

Ke kombinaci principů, tedy případům, kdy se jeden výskyt jména adaptuje podle většího počtu principů (tzn. alespoň jedna hláska se adaptuje podle jiného principu než zbytek slova), docházelo velice často. Celkem se jména pocházející z francouzštiny, angličtiny a němčiny adaptovala podle 21 různých kombinací principů (když zahrneme všech osm jednotlivých principů včetně anomálie, počítáme i případy, kdy se kombinace vyskytla v celém korpusu pouze jednou, a nepočítáme ty případy, kdy se jméno adaptovalo podle pouze jednoho principu). Nejčastějšími byly kombinace tří hlavních principů a rovněž kombinace obsahující anomálie, o nichž bude, jak bylo již řečeno, pojednáno samostatně. Nejvyšší počet principů, podle nichž bylo adaptováno jedno jméno, byl pět (takový případ se vyskytl celkem dvakrát a šlo vždy o jinou kombinaci principů). Součástí kombinace byla téměř vždy fonologická aproximace, která tvoří základní princip, na jehož podkladě se objevují další. V minimu případů je podkladem původní výslovnost slova.

Zaměříme se nejprve na hlavní principy a jejich kombinace, podle nichž se adaptoval nejvyšší počet položek.

Tabulka č. 3: počty výskytů jmen adaptujících se pouze podle hlavních principů a jejich kombinací

	Fonologická aproximace	Původní výsl.	Fon aprox. + Pův. výsl.	Fon. aprox. + Písemná podoba	Jiné kombinace
Francouzština	55	6	12	4	21
Němčina	37	0	2	6	32
Angličtina	23	0	7	15	28

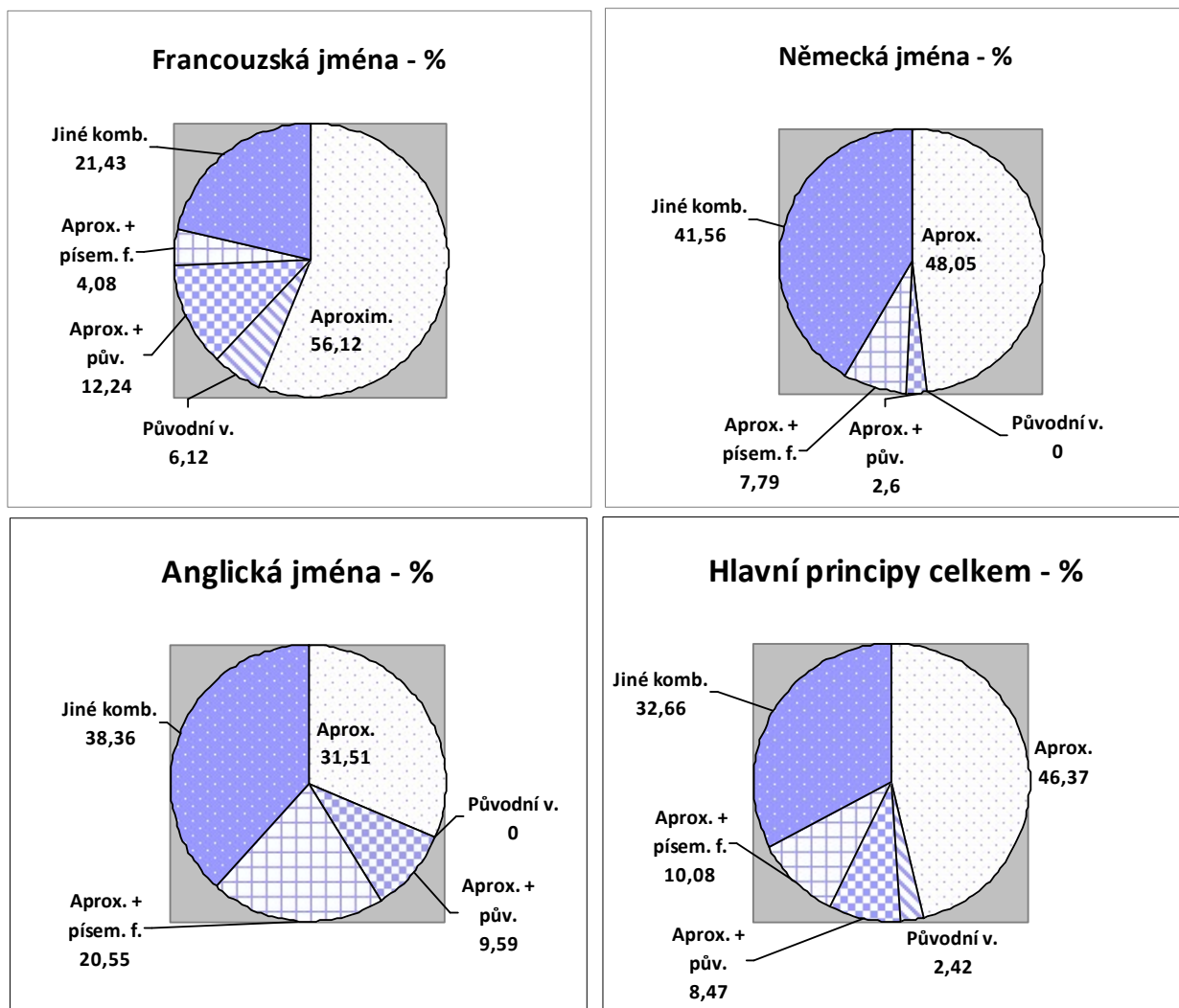
<i>celkem</i>	115	6	21	25	81
---------------	-----	---	----	----	----

Jak je patrné z tabulky, principem, podle něž se jména zdaleka nejčastěji adaptovala výhradně, je fonologická aproximace. Odpovídá 46,37 % všech adaptací, přičemž u francouzských jmen je to 56,12 %, u německých 48,05 % a v případě jmen z angličtiny 31,51 %. Jediným dalším principem, který se u některých položek vyskytl výhradně, je původní výslovnost. Tu si však zachovalo pouze minimum – konkrétně 6 – jmen, která všechna pochází z francouzštiny. Tento princip bez kombinace s jiným tak zahrnuje 6,12 % adaptací francouzských jmen, což odpovídá 2,42 % z celku korpusu A. Mimoto se zdá, že se může jednat o osobní úzus či strategii, protože v pěti případech ze šesti, kdy bylo jméno adaptováno pouze podle tohoto principu, jej vyslovil tentýž tlumočník (s kódem TL13).

Výhradně podle písemné podoby nebylo vysloveno žádné jméno.

Dále se jména adaptovala převážně pomocí fonologické aproximace s prvky výslovnosti podle písemné formy (10,08 %) a fonologické aproximace s prvky původní výslovnosti (8,47 %). Druhá z těchto kombinací přitom převažovala u francouzských jmen (12,24 % oproti 4,08 %), zatímco u anglických a německých převládala fonologická aproximace spojená s výslovností podle písemné formy (u německých 7,79 % oproti 2,6 % a u anglických 20,55 % oproti 9,59 %).

Diagramy: podíl výskytů jmen adaptujících se podle hlavních principů a jejich kombinací

9.1.3 Kolísání slabikotvorné souhlásky a vkladné samohlásky

Letný pohled na výsledný korpus ukáže, že v některých koncovkách německých a anglických jmen se projevuje konkurence mezi variantou, kdy je centrem poslední slabiky slabikotvorná souhlásky a kdy je jím vkladné ϵ . Například jméno Merkel je v češtině vyslovováno [merkɔva:] i [merkɛɔva:]. Následující rozbor se tudíž zaměří na frekvenci těchto řešení.

Z německých jmen jsem se soustředila na ta, která končí v normované německé výslovnosti na slabiku se slabikotvornou souhláskou a na ta, která končí na hlásku [ɐ] (v grafické podobě -er) s výjimkou těch, ve kterých příslušné hlásce předcházely v normované podobě hlásky [ə],

[r] či [l] (*Weiler, Theurer, Köstinger*²⁰), protože v případě [ə] je konkurence nepravděpodobná a v ostatních případech je příliš obtížné vyslovit příslušné souhlásky vedle sebe.

V anglickém korpusu se jednalo o jména, v jejichž normované výslovnosti i v angličtině často existuje konkurence slabikotvorné souhlásky a neutrální samohlásky (jedná se především o skupiny jako [sn] vs. [sən], [tɪ] vs. [tən], [dɪ] vs. [dən], [rɪ] vs. [rən]), a jména končící na samohlásku [ə]. Opět jsem pominula jména zkomolená (např. [ʃambus] za *Sharon Bowles*).

Z výsledků (jak je vidět v tabulce níže) vyplývá, že v němčině převažuje vkládání samohlásky, zatímco v angličtině výslovnost se slabikotvornou souhláskou či s použitím samohlásky vyplývající z písemné formy. V anglickém korpusu se vedle toho ve značném počtu případů objevuje původní výslovnost.

Zpracovaný vzorek je velmi malý, avšak ukazuje se zde, že ke konkurenci slabikotvorné souhlásky a vkladné samohlásky dochází především v němčině: např. jméno *Merkelová* bylo vysloveno v češtině dvakrát se slabikotvornou souhláskou a jednou se samohláskou. V angličtině se častěji projevuje původní výslovnost (*Craightonová* jako [krejtən]) či převládne výslovnost podle písemné podoby (*Ashtonová* jako [aʃtɒnɔvə:]).

Tabulka č. 4: konkurence slabikotvorné souhlásky a vkladné samohlásky

	Německá jména	Anglická jména
Samohláska	7	2
Souhláska	3	10
Původní výslovnost	0	7
Písemná podoba	0	10

9.1.4 Přízvuk

Jedním z aspektů fonologické aproximace v češtině je přesun přízvuku na první slabiku adaptovaného slova. Tento jev bylo možno pozorovat v určité míře u veškerých položek v korpusu, u nichž byla hlavním adaptačním principem právě fonologická aproximace (proto je přízvuk značen pouze u těch přetlumočených jmen, u kterých se objevuje nějaká odchylka). Ke kolísání někdy docházelo u složených křestních jmen (*Jean-Claude*) či u příjmení obsahujících člen či předložku. Jméno *Jean-Claude Juncker* se například vyskytlo ve variantě ['za:ŋ 'klɔt 'juŋkɐr], kdy bylo křestní jméno celé považováno za

²⁰

Vyřazeno bylo rovněž jméno *Mölzer*, které bylo zkomoleno a vysloveno jako [mœ:sler].

jednu rytmickou skupinu, i ve variantě s přízvukem na počátku obou částí křestního jména [ˈʒaːŋklɔt ˈjuŋkɛr]. Podobným způsobem variovalo složené příjmení *Cohn-Bendit*, zde však převažoval přízvuk na první slabice pouze první složky. Mezi příjmeními s předložkou či členem bylo například příjmení *Van Rompuy* vysloveno jako [ˈvanrɔmpuj], zatímco u jména *Le Grip* byl přízvuk na obou částech slova ([ˈlɛ ˈɡɾip]). U příjmení *Van Rompuy* jako takového docházelo rovněž ke kolísání v několika jednotlivých výskytech.

Pouze na první slabice křestního jména (a nikoli poté i na první slabice příjmení) byl přízvuk umístěn v případech, kdy tlumočníci jméno pravděpodobně nerozpoznali a uchýlili se k akustické imitaci (často k tomu dochází u zkomolených jmen). Obvykle to doprovází i chybná segmentace. Příkladem je [ˈmariːjamɔ] (*Marie Ramot*).

U několika (francouzských) jmen, která tlumočníci použili s původní výslovností, zůstává rovněž přízvuk na konci rytmické skupiny jako ve francouzštině (*François Mitterand*: [fʁɑ̃swamiteˈʁɑ̃], *Catherine Trautmann*: [katʁintʁɔtˈman]).

9.1.5 Vedlejší principy v korpusu A

Za vedlejší principy jsou považovány vliv třetího jazyka, vliv původního jazyka (tzn. jazyka země, ze které nositel jména pochází), vliv cílového jazyka (tzn. jazyka, do kterého se tlumočí – zde čeština), ovlivnění originálem projevu (tedy zde francouzštinou) a anomálie. Tyto principy se v tomto výzkumu vždy vyskytují spolu s fonologickou aproximací a v některých případech spolu s dalšími principy.

Následující rozbor se zaměří na počet výskytů jednotlivých principů – tedy na případy, kdy se podle určitého principu adaptuje alespoň jedna hláska ve vysloveném jméně.

Obecně se nejčastěji (mimo anomálie) projevuje vliv originálu – tedy vliv formy pronesené řečníkem. U německých jmén se objevuje v 16,88 % položek a u anglických v 12,33 %. U jmen pocházejících z francouzštiny je to 1,02 % (jen jedno vyslovené jméno). Ostatní principy se vyskytují pouze v jednotkách případů. V případě vlivu třetího jazyka je to celkem v 4,03 % korpusu, u vlivu domácího jazyka 3,63 % a u vlivu původního jazyka 3,23 %. (Příklady adaptace podle těchto principů jsou uvedeny níže.)

Tabulka č. 5: frekvence výskytů jednotlivých vedlejších principů ve vyslovených jménech

	Vliv cílového jazyka	Vliv jazyka, ze kterého jm.	Vliv třetího jazyka	Vliv originálu projevu	Anomálie	Celk. korpusu*

		pochází				
Francouzština	2	2	5	1	12	98
Němčina	4	5	3	13	17	77
Angličtina	2	1	2	9	13	73
<i>celkem</i>	8	8	10	23	42	248

* *Celkový počet vyslovených jmen v korpusu, která byla adaptována*

Tabulka č. 6: poměr počtu jmen, ve kterých se vyskytují jednotlivé vedlejší principy, z celkového počtu adaptovaných jmen

Vliv originálu

O vlivu originálu můžeme hovořit v případech, kdy se řečník odchýlí od normy, tlumočnickovi se nepodaří zjistit, jaká je původní výslovnost jména, a ve svém řešení se řídí přímo formou pronesenou řečníkem, případně v případech, kdy řečník postupuje podle normy, avšak tlumočnick jmeno nezná, a tudíž imituje zaslechnutou formu. Příkladem je jméno *Frédérique Ries*, pocházející z francouzštiny, pronesené jako [fedɛʁik ʁis], u něž byl tlumočnick ovlivněn absencí hlásky r a vyslovil je jako [fɛdɛrik ri:s] (norma je [fʁɛdɛʁik ʁis]). Rovněž zde můžeme uvést realizaci jména *Gebhardt*, pocházejícího z němčiny, jehož normovaná výslovnost je [gɛphɑʁt], které tlumočnick vyslovil jako [gɛbfɑ:rtə]. Forma, kterou uvedl řečník, byla [gɛbɑʁt]. Tlumočnick správně rozpoznal, že se ve jméně vyskytuje hláska h, avšak nechal se zmást francouzským přízvukem na konci rytmické skupiny a použil dlouhou samohlásku na místě, kde se v němčině nachází krátká. Podobný případ je jméno *Caspary* (v německé normované výslovnosti [kaspɑ:ʁɪ]), které řečník i tlumočnick pronesli se všemi samohláskami krátkými (řečník [dɑnjɛl kaspɑʁɪ] a tlumočnick [kaspɑrɪmu]).

Možný je i případ, kdy je jméno z jiného jazyka vysloveno ve francouzštině obvyklým způsobem, tlumočnick ho však neidentifikuje: např. jméno *Hanne*, vyslovené jako [anɛ], tlumočnick identifikoval částečně a použil na začátku h, avšak konec adaptoval podle francouzské výslovnosti. Výsledkem bylo [fianɛ] místo náležitého [fiɛnɪ].

V některých případech se stává, že řečník vysloví některé hlásky ve jméně velmi nevýrazně a tlumočnick s nimi poté nepracuje. Příkladem může být jméno *Ulrike Rosust* vyslovené řečníkem jako [ulʁike ʁodust], které tlumočnick převede jako [ʁoduz] a jméno

Elisabeth Köstinger, které řečník vysloví jako [elizabet kœstingœ:r] a tlumočník vzápětí ve formě [kesɪŋɐr].

Podobné případy lze nalézt v anglickém korpusu: jméno *Arlene*, vyslovené v rychlém tempu jako [aɹlənə], tlumočník například vysloví [aɹːn] namísto [a:li:n].

V uvedených případech se ovlivnění originálu vyskytuje jako jediný další princip vedle fonologické aproximace, velice časté však jsou kombinace s dalšími principy.

Vliv třetího jazyka

V korpusu jmen pocházejících z francouzštiny se vliv třetího jazyka poměrně stabilně projevoval u jména *Cohn-Bendit*: obvyklá francouzská výslovnost, kterou obvykle používali frankofonní řečníci, je [kɔn bɛndit] (případně dloužili poslední slabiku). Čeští tlumočníci se jménem v pěti případech (ze sedmi) zacházeli, jako kdyby první část jména pocházela z němčiny, a vyslovovali samohlásku jako dlouhou [kɔ:n bɛndit].

Mezi německými jmény se tento princip objevil u jména *Simon*, které tlumočník vyslovoval [sajmɔn], jako kdyby se jednalo o jméno pocházející z angličtiny. Zároveň je to však případ výslovnosti ovlivněné originálem, protože toto jméno tak vyslovoval i řečník.

Dalším příkladem je německé jméno *Gesine*, které tlumočník, ačkoli ho řečník vyslovil obvyklým způsobem (norma je [gɛzi:nə] s hláskou [g], vyslovuje jako [ʒɛzɪn].

V anglickém korpusu se tento princip vyskytuje například u jména *Van Orden*, jehož ekvivalent byl patrně pod vlivem germánských jazyků vysloven jako [fan ɔrdən].

Vliv jazyka, z něhož jméno pochází

Vedle případu, který byl uveden již výše, se tento princip týkal francouzského jména *Lamberts*. Tlumočník jej ve dvou případech pravděpodobně zaměnil se jménem *Lambert*, jelikož ho vyslovil jako [lambɛ:r], ačkoli řečník použil formu [lɑ̃bɛʁs] (norma je [lɑ̃bɛʁts]).

V německém korpusu se tento princip téměř vždy vyskytuje v kombinaci s dalšími. Specifickým případem je jméno *Verhayen*. Tlumočník použil výslovnost [fɛrɦɔjɛn], přičemž znění originálu je [fɛʁajən] a norma [fɛɦaɪən]. Identifikoval hlásku [h], avšak zůstává otázkou, proč použil za [ə] hlásku [ɔ]. Jedním z možných vysvětlení je, že byl ovlivněn jiným podobně znějícím německým jménem, např. *Verheugen*. Domnělá analogie s jiným německým slovem pravděpodobně hrála roli i při přidání hlásky [b] do jména *Steinruck* ([stajnbrukə] a [stajnbryk]), přičemž původní výslovnost byla [ʃtanʁuk] a [stajnrɥyk]. Podobně

mohla být přidána hláska *fi* do jména *Bütikofer*. (Česká realizace v akuzativu byla [bwɪtəkʰɔfra], řečník vyslovil [byti'ko:fəʁ] a německá norma je [bytiko:fɐ].) Zde jsme ale v oblasti hypotéz – možností také je, že jde o velmi výraznou adaptaci německého *k* s přídechem. K náhradě hlásky [y] skupinou [wɪ] a hlásky [ɪ] neutrální samohláskou [ə] v první části slova došlo patrně v důsledku přechytlivosti.

Mezi jmény anglicky mluvících nositelů se tento princip vyskytuje pouze jednou, a sice u jména *Murphy*. Ačkoli obvyklá výslovnost v původním jazyce je [mɜ:fi] a v originále zaznělo [mœʁfi], tlumočník použil formu [ma:rfi]. Ta je v češtině obvyklá, má však pravděpodobně základ v jiných slovech anglického původu.

Vliv cílového jazyka

Vliv cílového jazyka se nejčastěji projevoval u křestních jmen, které mají v češtině obdobný protějšek. Německé jméno *Martin* tak bylo navzdory původní normě [maʁti:n] či [maʁtɪn], která by při fonologické aproximaci byla adaptována jako [martɪn] nebo [marti:n], vyslovena jako české jméno [marcɪn]. Podobně tomu bylo u anglického jména *David Cameron* a francouzského jména *Joseph Daul*. Cameronovo křestní jméno bylo dvakrát vysloveno jako české jméno *David* a francouzské [ʒɔʁɛv dɔ:l] ve druhém pádě jako [ʒɔʁɛfa dɔ:la].

Příjmení, u kterých se tento princip vyskytl, bylo méně. Jedním z nich bylo německé *Lunacek* (norma je [lu:naʦɛk]), které bylo pravděpodobně pod vlivem svého možného slovanského původu v jednom případě adaptováno jako [luna:ʦɛk].

Anomálie

Jako anomálii jsem označila jakékoli řešení, které nebylo možno považovat za adaptované podle ostatních principů (případně kdy se podle některých z ostatních principů adaptovala část hlásek ve slově, ale byl v něm i další prvek). Jedná se především o slova různě zkomolená či přechytlivá. I zde je možné vydělit určité skupiny či nalézt důvod zkomolení slova, často se však jedná o spekulace či existuje více možných teorií. Vedle toho jsou sem řazena i slova, kde byla intence řečníka pravděpodobně správná, avšak slovo bylo v důsledku rychlosti či poněkud nedbalé výslovnosti realizováno tak, že pro posluchače mohou vznikat potíže s porozuměním. Příkladem může být [mækɔlbwalɔ] (*Nicolas Boileau*) či [ʒak dɔʁ] (*Jacques Delors*) v českém projevu.

Nejčastější vysledovatelné důvody zkomolení jména bývají tyto:

- 1) drobné přeslechnutí některé hlásky;
- 2) přeřeknutí;
- 3) pasivní ad hoc aproximace zaslechnuté zvukové podoby, která často neodpovídá;
- 4) aktivní predikce adaptované formy na základě zaslechnuté zvukové podoby.

Příkladem náležejícím do první skupiny může být vyslovení jména *Striffler* (výslovnost řečníka byla [stʁɪflœːɐ̯] jako [trɪflɐ] – tlumočník pravděpodobně jméno neznal a přeslechl hlásku [s] na začátku. Případně mohlo dojít k mylné segmentaci slova. K něčemu podobnému pravděpodobně došlo v případě výslovnosti slova *Creutzmann* (řešník vyslovil [krɔʏtsman]) jako [krɔjsman] – hlásky [tʃ] a [s] jsou si podobné. V některých případech ze stejného důvodu došlo k záměně jména – např. namísto jména *Malcolm* (výslovnost řečníka [malkɔm]) *Harbour* bylo dvakrát řečeno *Michael* ([majkl]) *Harbour*, přičemž příjmení bylo adaptováno podle normy, a ze jména *Marina Yannakoudakis* vzniklo *Maria Yannakoudakis* [marɪja janakudakɪs].

K přeřeknutí náleží pravděpodobně realizace jako [jozɛfa dɔla] (druhý pád jména *Joseph Daul*, které řečník vyslovil běžným způsobem [ʒɔzɛv dɔl]; [mar(P)kaj] za [ʁapkaj] (jde o jméno *Rapkay*); výslovnost jména *Giegold* jako [gɪlgət] či [gɪlgut] (v originálu [gigɔld]); akuzativ [klɔd mɔʁɛasaː] za jméno vyslovené jako [klɔd mɔʁæːsə] (*Claude Moraes*) apod. U posledního příkladu je rovněž možné, že došlo k zásadnějšímu přeslechnutí části slova.

O pasivní aproximaci hovoříme tehdy, když tlumočník z nedostatku jiných možností, jak převod jména řešit (např. znalost písemné podoby), slovo pouze akusticky imituje. Za příklady tohoto postupu můžeme považovat zkomoleniny jako [vɪŋgula] (*Silvie Goulard*), [marɪːjamɔ] (*Marie Ramot*), [asman] (*Thomas Mann*), [ʃambus] a [ʒaːləbɔːzɛ] (v obou případech jde o *Sharon Bowles*) či [ʃandɔwɪt] za *Richard Howitt*. Ve všech těchto případech tlumočníci jméno zjevně neznali či neidentifikovali, často pravděpodobně nedovedli rozlišit křestní jméno a příjmení či určit, z jaké jazykové oblasti pochází.

Aktivní predikci je možno předpokládat tehdy, když tlumočník se zaslechnutou výslovností aktivně pracuje a pokouší se predikovat formu jména v češtině, avšak je zřejmé, že slovo nezná a vychází pouze ze zvukového vjemu. Příkladem může být německé jméno *Rühle*, které bylo na základě francouzské výslovnosti nejprve [ryløː] a poté [ʁylɛ] (v téže promluvě) v českém projevu dvakrát vysloveno tímtež tlumočníkem jako [ruːlɛ]. Tlumočník zde řečnickovu hlásku [y] převedl jako [u] – přehlasované ü, vyslovované i v němčině jako [y], by se nicméně podle principu aproximace nahradilo hláskou [ɪ]. Dále sem patří již zmíněné

jméno *Bütikofer* vyslovené jako [bwɪtəkʰɔfra] – tlumočník pravděpodobně začal imitací výslovnosti francouzského řečníka ([byti'ko:fəʁ]) a později se uvědomil, že hlásku [y] je v češtině obvyklé adaptovat jako [ɪ], což způsobilo neobvyklou formu první části slova.

Některé anomálie nicméně snadno vysvětlit nelze či se nabízí příliš mnoho teorií. Příkladem je jméno *Hannan* (podle anglické normy [hænən]), jež řečník vyslovil jako [anan] a tlumočník následně jako [hɔnan]).

9.1.6 Dva základní adaptační principy v korpusu B

V korpusu B jsem sledovala dva základní adaptační principy, které jsou v korpusu A podkladem pro všechny ostatní principy či fungují samostatně, tedy fonologickou aproximaci a zachování původní výslovnosti. Podobně jako v první části vzorku jsem se i v této zaměřila na počet výskytů jmen, ve kterých se ten který princip objevuje alespoň částečně (tedy přinejmenším u jedné hlásky). Vzhledem k tomu, že pro tuto část vzorku jsem neměla k dispozici normovanou výslovnost, zaměřila jsem se na výskyt nečeských hlásek u přetlumočených jmen a případně na rozdíl mezi originálem, tlumočenou verzí a písemnou verzí či jsem normu odhadla. Ve sporných případech jsem obvyklou původní výslovnost jména (v jazykové oblasti, z níž nositel propria pochází) zjišťovala z internetových videí podle výslovnosti moderátorů publicistických pořadů v původním jazyce.

Hlavním principem, podle něž se adaptovaly všechny výskyty jmen v tomto korpusu (kromě položek, u nichž tlumočník nepoužil jméno či jej zcela zkomolil) byla fonologická aproximace. Objevila se ve všech 237 případech, což odpovídá stu procent. Prvky původní výslovnosti se vyskytly v 8 případech (3,38 %), avšak u žádného výskytu jména nezůstala původní výslovnost zcela ani nepřevažovala.

Tabulka č. 7: výskyt hlavních adaptačních principů v korpusu B

	Fonologická aprox.	Původní výslovnost	Celkový počet
Počet jmen	237	8	237
Procent	100	3,38	

Zajímavým zjištěním je, že původní výslovnost se v 5 případech z 8 týkala hlásky [œ] nebo [ø] (ve jménech *Malmström*, *Wikström* a *Goerens*). Tlumočníci ne vždy zachovali

stejnou otevřenost hlásky (vyslovili [œ] místo [ø] – tedy [malstrø:m] místo [malmstxøm] u jména *Malmström*, ale nenahradili ji zcela českou hláskou [ɛ]).

9.1.7 Dva hlavní adaptační principy – srovnání korpusů A a B

V obou částech vzorku zcela převažovala zásada fonologické aproximace (vyskytovala se v 97,58 % výskytech jmen korpusu A a ve 100 % jmen korpusu B). Výhradně podle jiného principu se adaptovalo pouze 2,42 % výskytů jmen v korpusu A a žádné v korpusu B. Co se týče počtu jmen, ve kterých se princip původní výslovnosti vyskytoval (výhradně nebo vedle jiných), v korpusu A je to 15,32 % všech vyslovených ekvivalentů, zatímco v korpusu B pouze 3,38 %.

9.2 Typy ekvivalentů

9.2.1 Není použito jméno

Poměr počtu případů, kdy se tlumočník rozhodl nepřetlumočit jméno rovněž jménem, ale zvolil jiný ekvivalent (bez rozlišení, jaký jiný), se ve dvou částech korpusu příliš nelišil. V korpusu obsahujícím jména, jejichž nositelé pocházejí z frankofonních, anglofonních a germanofonních zemí (korpus A), byl průměr těchto řešení 17,67 %. Ve výsledcích pro jednotlivé jazyky nepanovaly příliš velké rozdíly. U francouzských jmen to bylo 16,95 %, u německých 18,28 % a u anglických 17,98 %.

V korpusu jmen, jejichž nositelé pocházejí z jiných než zmíněných zemí (korpus B), jméno jako ekvivalent nezaznělo v 19,13 % případů. Mezi průměrným výsledkem z korpusu A a poměrem z korpusu B je rozdíl 1,46 procentního bodu.

9.2.2 Zkomolené jméno, chyba originálu a oprava

Mezi poměrem počtu zkomolených ekvivalentů v korpusu A a korpusu B byl, co se týče sledovaných typů ekvivalentů, vůbec největší rozdíl: zatímco v korpusu B došlo ke zkomolení 6,38 % jmen, průměr korpusu A byl 10,67 %.

Rozdíly zde panovaly i mezi jednotlivými jazyky. Nejčastěji došlo ke zkomolení jména nositele pocházejícího z anglofonní země, a to ve 14,61 %. Jména z frankofonních

zemí byla naopak zkomolena jen v 7,63 % případů. U německých jmen to bylo 10,75 %.

Případů, kdy tlumočník jméno zkomolil kvůli chybě v originálu, bylo velmi málo (v jednotkách výskytů) a případů, kdy tlumočník chybu v originálu opravil, ještě méně. V korpusu A bylo chyb způsobených originálem v průměru 2,67 %, přičemž nejvíce jich bylo mezi jmény pocházejícími z němčiny (6,45 %). V korpusu B se takovéto případy objevily v 2,35 % ze všech výskytů jmen. Co se týče opravených chyb, v německém korpusu je tento případ jeden a v korpusu B jich najdeme pět.

9.2.3 Celé, zkrácené a doplněné jméno

Dále byly sledovány případy, kdy tlumočník použije

a) jméno ve stejném formátu, v jakém je v originálu (tzn. tlumočník zachová jméno a příjmení či jen příjmení stejně jako originál);

b) jméno zkrátí (např. použije jen příjmení);

c) jméno rozšíří (jméno i příjmení namísto pouze křestního jména či celé příjmení místo jeho části – zařazovala jsem sem i případy, kdy tlumočník použil příjmení namísto pouze křestního jména).

Zdaleka nejčastější byly případy prvního typu: v korpusu A tato situace nastala průměrně v 59,67 % počtu případů a v korpusu B v 59,73 %. Zkráceno bylo jméno v 8,33 % případů náležících do korpusu A a v 9,73 % případů v korpusu B. Rozšířené jméno padlo v korpusu A jen dvakrát – ve jménech pocházejících z němčiny – a v celém korpusu B rovněž dvakrát.

Tabulka č. 8: typy ekvivalentů v jednotlivých korpusech

	Korpus A				Korpus B
<i>Ekvivalent</i>	FJ	NJ	AJ	Korp. A celkem	Korpus B
<i>Celek</i>	118	93	89	300	298
Bez jména	20	17	16	53	57
- <i>Procenta</i>	16,95 %	18,28 %	17,98 %	17,67 %	19,13 %
Zkomolené	9	10	13	32	20
- <i>Procenta</i>	7,63 %	10,75 %	14,61 %	10,67 %	6,71 %
Chyba or.	2	6	0	8	7

- Procenta	1,69 %	6,45 %	0,00 %	2,67 %	2,35 %
Opraveno	0	1	0	1	5
- Procenta	0,00 %	1,08 %	0,00 %	0,33 %	1,68 %
Celé jméno	78	49	52	179	178
- Procenta	66,10 %	52,69 %	58,43 %	59,67 %	59,73 %
Část jména	6	11	8	25	29
- Procenta	5,08 %	11,83 %	8,99 %	8,33 %	9,73 %
Dopl. jména	2	0	0	2	2
- Procenta	1,69 %	0,00 %	0,00 %	0,67 %	0,67 %

9.3 Přechylování

Co se týče přechylování ženských příjmení, navzdory obecné normě k němu dochází ve všech částech vzorku ve významné menšině případů. V korpusu A je to v 18,75 % výskytů, přičemž zdaleka nejčastěji (32 %) jsou ve vzorku přechylována anglická příjmení. Nejméně (7,1 % – což je pouze jeden výskyt jména) zde tlumočníci naopak přechylují příjmení nositelek jmen pocházejících z frankofonních zemí. Německá příjmení byla přechýlena v 18 % případů. V korpusu B bylo přechýleno 13 % příjmení.

V německém a anglickém korpusu byla veškerá přechýlená příjmení velmi známá – náležela třem evropsky významným osobám (*Merkelová*: 3 x, *Thatcherová*: 3 x, *Ashtonová*: 6 x. Jména Angely Merkelové a Margaret Thatcherové se v korpusu vůbec nevyskytují v nepřechýlené podobě, zatímco jméno Catherine Ashtonové se mezi ekvivalenty v češtině objevuje nepřechýlené třikrát.).

Přechýlená příjmení v korpusu B náleží pěti různým osobám, přičemž pětkrát se zde objevuje jméno komisařky Viviane Redingové.

Tabulka č. 9: přechylování

	Korpus A								Korpus B	
	FJ	FJ %	NJ	NJ %	AJ	AJ %	Celkem	Celkem %	Kor. B	%
Přechýleno	1	7,1 %	3	12 %	8	32 %	12	18,75 %	9	13 %
Nepřechýleno	13	93 %	22	88 %	17	68 %	52	81,25 %	60	87 %

10 Interpretace a diskuse

10.1 Odpovědi na výzkumné otázky

10.1.1 Adaptační principy

V této části se budu věnovat distribuci adaptačních principů ve vzorku. Výsledek vztáhnou především k České výslovnostní normě Jiřiny Hůrkové a rovněž k analýze kodifikované výslovnosti výpůjček Dubědy a kol. Jsem si vědoma toho, že uvedená studie probíhala na materiálu přejatém z angličtiny a že se nejednalo o vlastní jména, avšak jde o nejpodobnější dostupný výzkum. Mimoto považuji za relevantní sledovat reálnou výslovnost cizích jmen v mnohojazyčném prostředí v souvislosti s výslovností kodifikovanou v literatuře.

Zdaleka nejrozšířenějším adaptačním principem v obou částech korpusu je fonologická aproximace. V korpusu A (jména osob pocházejících z frankofonních, anglofonních a germanofonních zemí) se vyskytuje v 97,58 % a v korpusu B (jména pocházející z ostatních jazyků) dokonce ve všech případech, kdy je za jméno použit přímý ekvivalent, tedy rovněž jméno. Pouze na základě tohoto principu (bez kombinace s dalšími) se v korpusu A adaptuje 46,37 % výskytů jmen – tedy necelá polovina. Tento výsledek je v souladu jak se zásadou České výslovnostní normy, podle níž je fonologická aproximace hlavním adaptačním principem, tak se zjištěními Dubědy a kol. týkajícími se kodifikované výslovnosti obecných jmen přejatých z angličtiny. (Poměrně velký je však rozdíl v procentu slov adaptovaných na základě výhradně fonologické aproximace – ve studii Dubědy je to 73 % korpusu; Duběda, 2014. s. 309. V této práci je mezi anglickými jmény fonologická aproximace v čisté formě navíc v rámci tří zkoumaných jazyků zastoupena nejnižším procentem – 31,51 %).

Následně se ve vzorku francouzských, německých a anglických jmen největší počet položek adaptuje na základě kombinace fonologické aproximace a výslovnosti podle písemné formy (v průměru 10,08 %) a fonologické aproximace v kombinaci s původní výslovností (8,47 %). Tyto kombinace se tedy vyskytují ve velmi podobném procentu případů. Zde nicméně panuje rozdíl mezi jednotlivými jazyky – zatímco ve francouzském korpusu převažuje druhá zmíněná kombinace, mezi anglickými a německými jmény je to kombinace fon. aproximace s vlivem písemné podoby.

Pouze ve francouzském korpusu jsou také některé výskyty jmen vysloveny zcela podle původní výslovnosti. Jedná se o 6,12 % francouzského vzorku, což vydá za 2,42 % celku.

Žádné jméno naopak není adaptováno pouze na základě písemné formy.

Tato zjištění se od Dubědova výzkumu vcelku pochopitelně liší. České slovníky vůbec neudávají možnost původní výslovnosti a druhým nejvýznamnějším principem je zde výslovnost podle písemné podoby, která se v čisté formě vyskytuje ve 3 % případů a v kombinaci s fonologickou aproximací (když se spojí kategorie slov, kde se podle písemné formy adaptuje pouze sufix či prefix, s kategorií, kde dochází ke kombinaci těchto dvou principů v celém slovu), v 15 % případů (Duběda, 2014, s. 309 – 310). Když však vezmeme v úvahu pouze korpus jmen z angličtiny (protože Dubědův výzkum se zaměřuje na angličtinu), výsledky jsou obdobné – mezi anglickými jmény v této práci je kombinace fonologické aproximace a výslovnosti podle písemné formy zastoupena 20,55 % a tento princip je druhý nejvýznamnější. I zde je však stále silně zastoupena kombinace s původní výslovností (9,59 %).

Tuto tendenci je možné vysvětlit zčásti tím, že při tlumočení – zejména v tak mnohojazyčném prostředí, jako je Evropský parlament – je výslovnost jmen v češtině ovlivnitelná původní výslovností snáze než v jiných případech. Tlumočník často jméno slyší bezprostředně před tím, než ho vysloví, v původní verzi (v případě francouzských jmen) či způsobem kombinujícím původní výslovnost a fonologickou aproximaci do francouzského hláskového systému (v případě jmen z angličtiny a němčiny). Mimoto je vysoce pravděpodobné, že pro některé ze zkoumaných tlumočnicků jsou angličtina či němčina dalším pracovním jazykem.

Roli může hrát i to, že informace o jméně se k tlumočnickům dostávají především ústně, ve zvukové podobě spíše než v písemné.

Zároveň se zde uplatňuje sklon, který uvádí Hůrková v České výslovnostní normě jako alternativní – vyslovovat přejaté slovo původní výslovností, pokud jde o odborný projev a pokud mluvčí daný jazyk dobře zná. V případě francouzského korpusu, ve kterém se jako v jediném vyskytují i jména vyslovená výhradně s původní výslovností, jsou bezesporu splněny obě podmínky.

Zkoumaný vzorek je poměrně bohatý i na další principy a kombinace hlavních principů s nimi – podle jiných než výše uvedených kombinací principů (hlavních i vedlejších) se v korpusu A adaptovalo v průměru 33,06 % všech výskytů jmen. Co se týče sekundárních adaptačních principů, nejrozšířenějším je výslovnost ovlivněná produkcí frankofonního autora původního projevu. K tomu dochází pochopitelně nejčastěji u německých (16,88 %) a anglických (12,33 %) jmen. U francouzských se tento princip spojuje s vlivem původního jazyka, a proto ho bylo možno jasně vnímat jen u jednoho výskytu jména, které frankofonní

řečník částečně zkomolil, což se promítlo i do tlumočené verze. Ovlivnění ekvivalentu jazykem, ze kterého jméno pochází, nicméně ve francouzském korpusu nepřevyšuje průměr (3,06 % oproti 6,49 % v němčině a 1,37 % v angličtině). V jednotkách případů se rovněž projevuje vliv domácího (českého) jazyka (v průměru 3,23 %), a to především u křestních jmen, která se velmi podobají českým, a vliv třetího jazyka – tedy jiného jazyka, než je původní jazyk jména či čeština (4,03 %).

Významnou skupinou jsou anomálie, mezi něž jsou řazena přechytnutí, přeslechnutí, aproximace pouze podle zvukové podoby, chybné predikce na základě zvukové podoby apod. Tato řešení se v korpusu A v průměru objevují u 16,94 % výskytů jmen, přičemž nejméně jich je ve francouzském korpusu (12,24 %) a mezi anglickými a německými jmény je jich znatelně více (kolem dvaceti procent).

Co se týče vedlejších principů obecně, ve výzkumu Dubědy a kol. se celkově (ačkoli rozdělení na kategorie se zčásti liší) vyskytovaly celkem u 8 % analyzovaných slov (Duběda, 2014, s. 312).

Právě vyšší četnost vedlejších principů a rozmanitost jejich kombinací v tomto výzkumu je pravděpodobně důsledkem skutečnosti, že se jedná o jednorázová řešení vytvořená na základě převodu z jiného jazyka, v časové tísní a ne nutně se znalostí jména a jeho nositele (jak bylo uvedeno výše, tlumočníci se v praxi setkávají s velkým množstvím jmen, jež nemusí mít vždy k dispozici v písemné podobě a která jsou často vyslovena mluvčími jiného jazyka, než ze kterého pochází). Pravděpodobnost tohoto vysvětlení podporuje i zmíněná skutečnost, že mezi anglickými a německými jmény se vyskytlo více anomálií než mezi jmény francouzskými – převod francouzských jmen je kognitivně jednodušší, protože tlumočník pracuje se dvěma variantami jména (francouzská, česká), zatímco v případě ostatních jmen se třemi (francouzská, česká a původní – tedy výslovnost jména v jazyce, ze kterého pochází).

Co se týče jednotlivých jazykových korpusů a rozdílů mezi nimi, spíše než mezi všemi třemi jednotlivými vzorky existují rozdíly mezi francouzským korpusem na jedné straně a anglickým a německým korpusem na straně druhé. Nejvýznamnějším specifikem je to, že mezi francouzskými jmény je vedle fonologické aproximace nejsilněji zastoupena původní výslovnost, zatímco u druhých dvou korpusů je to výslovnost podle písemné formy. Francouzštinu a frankofonní prostředí znají příslušní tlumočníci pochopitelně nejlépe a tudíž se zde pravděpodobně projevuje tendence odborníků používat v odborném projevu původní výslovnost.

V korpusu B – jak už bylo zmíněno – zcela převládá princip fonologické aproximace, který se nějakým způsobem objevuje u všech položek. Původní výslovnost, tedy princip, který je v korpusu A druhý nejvýznamnější, se zde vyskytuje v mnohem menší míře (3,38 % oproti 15,32 % v korpusu A).

Nabízí se vysvětlení, že tlumočníci se obecně s významnými evropskými jazyky a jmény, která v nich mají původ, setkávají skutečně častěji než s ostatními jazyky a jmény s nimi spojenými, tudíž je znají lépe a častěji se u nich uchylují k prvkům původní výslovnosti. (Opět se tedy potvrzuje zásada Hůrkové, že původní výslovnost se častěji objevuje v projevech mluvčích, kteří jsou s původním jazykem dobře obeznámeni.)

10.1.2 Ekvivalenty a srozumitelnost

V této části jsem sledovala, zda tlumočníci explicitně zachovali jména z originálu – tedy zda je převáděli rovněž osobními jmény, či zda ta v tlumočené verzi nezazněla (a tudíž byla přetlumočena implicitně či došlo ke ztrátě informace). Dále jsem se zaměřila na srozumitelnost těch jmen, která tlumočníci vyslovili.

Ve většině případů překládali tlumočníci antroponyma přímým ekvivalentem – tedy použili jméno v takovém tvaru, v jakém zaznělo i v originálu. Případů, kdy tlumočník zvolil jiný typ ekvivalentu, jinou strategii či jméno přetlumočit nezvládl (toto všechno se zde projevilo tím, že vlastní jméno v tlumočené verzi nezaznělo), bylo méně než pětina, a to u obou korpusů (A i B). V korpusu A se jednalo o 17,67 % a v korpusu B o 19,13 %. K podobnému výsledku (nejčastěji tlumočníci užívají přímý blízký ekvivalent a druhým nejčastějším případem je vynechání jména) došly ve své analýze tlumočení slavnostního udělování Oskarů (z angličtiny do italštiny) Amatová a Macková (2011, s. 54).

Znamená to, že ve výrazné většině případů tlumočníci nezvolili možnost použít jiný ekvivalent (např. pouze funkci osoby bez její přesné identifikace) či se k tomu nebyli nuceni uchýlit jakožto k taktice řešení obtíží. Případů, kdy tlumočníci použili jméno v tom formátu, v jakém zaznělo v originálu (tzn. například podle původního projevu jméno a příjmení či pouze příjmení), bylo v obou korpusech přibližně 60 procent. Skutečnost, zda se jednalo o jména z častěji se vyskytujících jazyků, či méně častých, zde neměla vliv.

Nesrozumitelných ekvivalentů bylo ve vzorku A 10,67 %. Nejméně podle očekávání mezi francouzskými jmény, u nichž to bylo 7,63 %. Nejvíce zkomolených řešení, přes 14 %, bylo mezi jmény z angličtiny. V této souvislosti považuji za zajímavé připomenout experiment Dohalské a Králové (2007, s. 1663), který sice probíhal jinak a týkal se

konsekutivního tlumočení, ale při hodnocení srozumitelnosti převodu vlastních jmen z angličtiny, francouzštiny a španělštiny do češtiny byl výsledek u anglického projevu rovněž horší než u projevu francouzského.

V korpusu B je toto číslo nižší – 6,38 %. To je poměrně překvapivé, protože by se dalo očekávat, že mezi jmény z obecně méně častých a méně známých jazyků bude zkomolených ekvivalentů naopak více.

Mohla se zde projevit skutečnost, že jsem neměla k dispozici přesnou normu výslovnosti všech jmen z korpusu B, tudíž jsem ekvivalenty v obou korpusech dělila pouze na zkomolené a srozumitelné bez mezistupně, který by zahrnoval částečně zkomolené ekvivalenty. Jemnější dělení by mohlo ukázat, k jakým typům zkomolení a v jakém rozsahu dochází v jednotlivých případech v tom kterém korpusu, což by mohlo situaci objasnit více.

Zajímavé je, že v korpusu B (na rozdíl od korpusu A) se mezi zkomolenými jmény vyskytuje (i opakovaně) nezanedbatelný počet takových, která jsou obecně známá – např. *Federica Mogheriniová* ([mɔrgari:nɪ], [mɔrgarɪnɪ]) a *Bašár al-Asad* ([baʃi:ra ʔɛl ʔasa:da], [baʃɪra ʔɛl ʔasa:da]). Tyto zkomolené varianty vždy použil jeden tlumočník v jednom projevu, avšak u každého jména šlo o jiného tlumočníka. Dále došlo ke zkomolení jmen *Mahmúd Abbás* ([ʔabuse ʔababa]) a *Jean-Claude Juncker* ([ʃɑ̃ klɔ̃t ju̯kɛr]). Je velmi nepravděpodobné, že by tlumočníci jména těchto osob neznali. (Projev, ze kterého pochází uvedené ekvivalenty jména Mogheriniové, je ze 13. ledna 2015, kdy již tato politička byla vysokou představitelkou Unie, a zkomolené jméno Junckera padlo 11. března 2015 – v té době byl několik měsíců předsedou Komise). Proto je škoda, že nebylo možné zjistit, zda měli tlumočníci v uvedených případech k dispozici podklady a jaké další aspekty jejich výkon ovlivňovaly.

Případů, kdy tlumočník opravil chybu řečníka či byl jeho ekvivalent řečnickovou chybou ovlivněn, se v obou vzorcích vyskytlo minimum.

V případě nesrozumitelných a implicitních či chybějících přetlumočení se nabízí pokus o srovnání s výsledky výzkumu Daniela Gila z roku 1984, kde u antroponym vychází počet chybných přetlumočení na 43,8 %²¹. Je třeba zdůraznit, že se jednalo o experiment (viz výše) – nešlo tedy o rozbor projevů provedených za jiným účelem. Zároveň byl použit jeden neodborný projev v angličtině, vyslovený v pomalém tempu řečníkem amerického původu, který tlumočilo několik tlumočnicků. Všechna osobní jména v tomto experimentu pocházela z angličtiny. Tlumočníci neměli propria, která zazněla, předem k dispozici, avšak dva

²¹ Gile se nezaměřuje pouze na osobní jména, avšak z osmi jmen (v projevu, který mělo několik různých tlumočnicků za úkol přetlumočit) je v jeho výzkumu 5 osobních. Poměr neúspěšných přetlumočení těchto jednotlivých položek je 33 %, 13 %, 0 %, 80 % a 93 %.

tlumočníci pravděpodobně znali jedno z nich (Gile, 1984, s. 79). Ačkoli Gile testoval převod týž jmen v témže projevu různými tlumočníky, zatímco v této práci se analyzovaly jednotlivé výskyty různých jmen přetlumočené vždy jediným tlumočníkem, jsem toho názoru, že šest set položek je dostatečný vzorek k určení průměrné míry výskytu některých typů ekvivalentů, kterou je možno použít k alespoň obecnému porovnání.

Gile bohužel neuvádí, jaká byla jeho kritéria pro označení ekvivalentu za chybný, a výzkum provedený v této práci neumožňuje v případech, kdy tlumočník explicitně nevyslovil jméno, rozlišit mezi implicitním přetlumočením a ztrátou informace. Avšak i když zkombinujeme poměr případů, kdy nezaznělo jméno (v korpusu A 17,67 %, v korpusu B 19,13 %) a poměr zkomolených převodů (10,67 % pro korpus A a 6,71 % pro korpus B), získáme výsledek 28,34 % pro korpus A a 25,84 % pro korpus B, což je o více než deset procent méně. Přitom je značně nepravděpodobné, že by ve všech případech, kdy jméno nebylo přetlumočeno explicitně, došlo k jeho ztrátě.

Zároveň situace v Gilově pokusu vykazovala méně aspektů působících kognitivní zátěž (rychlost, původ osobních jmen, odbornost textu). Tlumočníci však naopak většinou neměli možnost seznámit se se jmény před samotným tlumočením. Možným vysvětlením úspěchu tlumočnicků Evropského parlamentu tudíž je to, že mají alespoň některá z vlastních jmen k dispozici předem či je ze své praxe znají.

10.1.3 Přechylování

Výsledky výzkumu se značně odchylují od tvrzení Ústavu pro jazyk český, že přechylování je běžné a přirozené: přechýleno bylo méně než 20 % všech ženských příjmení (v korpusu A 18,75 % a v korpusu B dokonce jen 13 %). Za zajímavé považuji, že v devíti z celkem dvanácti případů přechýlených příjmení v korpusu A šlo o velmi známá jména ustálená v přechýlené podobě i v běžném povědomí (*Angela Merkelová*, *Margaret Thatcherová*, *Catherine Ashtonová*).

V písemných textech institucí Evropské unie není přechylování vždy přísně vyžadováno²², což pravděpodobně rovněž platí i pro tlumočení. Kromě toho je přidávání

²² Podle pokynů pro externí překladatele textů pro instituce EU se v běžném textu ženská příjmení přechylují, avšak v podpisu ne (Základní pravidla pro překlad dokumentů EU do češtiny, 2011, s. 4). Ve veřejně přístupných Pravidlech pro jednotnou úpravu dokumentů (2008) EU, která se netýkají jen překladu, navíc stojí, že se jména nepřechylují v seznámech či výčtech a v textech Soudního dvora. V příručce pro překlad textů Evropského parlamentu se kromě výše zmíněného uvádí: „V textech Evropského parlamentu se nepřechyluje: - jméno zpravodajky a navrhovatelky na titulní straně zprávy či stanoviska - jméno autorky pozměňovacího návrhu v záhlaví návrhu

ženských koncovek technicky a kognitivně náročné a skýtá značný prostor pro zkomolení či chybu, především pokud se pracuje pouze se zvukovou podobou jména. Tlumočník si za prvé musí být jistý, že se jedná o ženu. Řečníci často tento údaj sdělí (jména bývají uvedena *madame/monsieur*) či jej mají tlumočníci k dispozici, podle neoficiálního sdělení některých parlamentních tlumočnicků a zároveň podle mého odhadu na základě tohoto výzkumu to však není pravidlem.

Zároveň tlumočník musí znát pravopisnou formu jména, aby věděl, jaká přesně je jeho mužská varianta a kam má koncovku připojit. Tato skutečnost se odráží v tom, že jména z nejvýznamnějších evropských jazyků byla přechýlena častěji než ta v korpusu B – tlumočnickům jsou tato jména obecně známější a znají lépe i strukturu jazyků, ze kterých jména pochází.

Rovněž je třeba, aby řečník jméno vyslovil správně a srozumitelně. V tomto výzkumu se nevyskytlo mnoho případů, kdy řečník jméno přímo zkomolil, avšak je třeba brát v úvahu, že všechna jména jsou vyslovena ve francouzském projevu, často ovlivněná francouzštinou a některá jsou řečena velmi rychle či nepříliš zřetelně.

Tyto úvahy lze na základě výsledku uzavřít tak, že vzhledem k mnohojazyčnému prostředí a technickým aspektům převodu jmen při simultánním tlumočení není na plenárních zasedáních Evropského parlamentu přechylování ženských příjmení obvyklé.

10.2 Hodnocení metody

Žádný výzkum tohoto druhu jsem neměla k dispozici, bylo tedy třeba metodu vytvořit přímo pro tuto práci – a při zpracovávání výsledků se ukázaly některé její slabiny. Největší nedostatek se projevil v tom, že osoby, jimž náležela jména v korpusu vytvořeném podle předem zvoleného klíče (přičemž počet položek byl posléze omezen), pocházely ze 41 různých zemí a velkého množství evropských i neevropských jazykových oblastí. U práce tohoto rozsahu nebylo možné zjistit normovanou původní výslovnost všech jmen, část korpusu čítající jména z méně známých jazyků tudíž musela být analyzována méně podrobným způsobem (což se vedlo především k nedostatečně jemnému rozdělení zkomolených jmen na jednotlivé kategorie). Pokud by byl výzkum opakován, bylo by vhodné uvažovat o dvou koncepčních změnách:

- jména v seznamech účastníků schůzí

Pokud nelze jednoznačně rozhodnout, zda přechýlit, či nikoli, doporučuje se nepřechylovat.“ (Rozbludník překladatele v Evropském parlamentu, 2014, s. 23).

1. naplánovat výzkum od počátku jako rozsáhlý a počítat s tím, že pro určení původní výslovnosti jmen bude třeba spolupracovat s velkým počtem odborníků a použít velké množství zdrojů (otázkou ovšem je, zda by byla vhodným formátem magisterská diplomová práce);
2. zaměřit se pouze na několik konkrétních jazykových prostředí a změnit způsob získávání údajů pro rozbor tak, že u každého vyskytnuvšího se jména by se rovnou ověřovalo, zda patří do zvolené jazykové oblasti.

Co se týče typů ekvivalentů, na něž byla zaměřena druhá výzkumná otázka, metoda umožnila zjistit, kolik jmen tlumočníci převedli přímým ekvivalentem (rovněž jménem) a kolik jmen bylo zkomoleno, pochopitelně však nedovolovala rozlišit, v kolika případech z těch, kdy jméno nezaznělo, šlo o tlumočnickovu strategii, a v kolika se jednalo o ztrátu informace. Pro tuto práci, zabývající se především analýzou akustické podoby těch jmen, která zazněla i v českém znění, bylo takovéto rozdělení dostačující, avšak pro práci zaměřenou na kategorie překladových ekvivalentů jmen by bylo třeba vytvořit vzorek pro rozbor ne jen ze samotných jmen, ale i z částí promluvy, které je uvozují.

Při rozboru distribuce jednotlivých adaptačních mechanismů (první výzkumná otázka) se ukázalo, že bylo vhodné vztáhnout výzkum ke studii Dubědy a kol., která byla zaměřena na normovanou výslovnost obecných i vlastních jmen, a převzít většinu adaptačních principů, se kterými příslušná studie pracuje. Metoda umožnila nalézt rozdíly, které se projevíly mezi kodifikovanou výslovností jmen a případem reálné výslovnosti při tlumočení v mnohojazyčném prostředí, i aspekty, ve kterých se mechanismy shodují.

11 Závěr

Výzkum provedený v této práci sledoval v simultánně přetlumočených projevech z Evropského parlamentu za prvé způsoby adaptace vlastních jmen, za druhé typy použitých ekvivalentů a jejich srozumitelnost a za třetí přechylování ženských příjmení.

Tlumočníci v analyzovaných projevech obecně postupovali podle zásad pro adaptaci výpůjček, které udává Česká výslovnostní norma Jiřiny Hůrkové. Distribuce adaptačních principů byla podobná jako ve výzkumu Tomáše Dubědy a kol., který byl zaměřen na

kodifikovanou výslovnost výpůjček.

Převažujícím adaptačním principem byla fonologická aproximace, tedy nahrazení hlásek cizího jména nejbližšími hláskami hláskového systému češtiny a přesun přízvuku na první slabiku slova (což jsou zásady, jež popisuje Hůrková). Ve společném korpusu francouzských, německých a anglických jmen (korpus A) se výhradně podle tohoto principu adaptuje přibližně 44 % výskytů jmen (což je méně než u Dubědy, v jehož výzkumu je tato hodnota přes 70 %) a v nějaké formě je zastoupen v cca 98 %. V korpusu jmen ze všech ostatních jazykových oblastí (korpus B) se v určité míře objevuje u všech položek.

Jediným dalším principem, podle nějž se alespoň některé výskyty jmen adaptovaly výlučně (cca 2 % korpusu A) je zachování původní výslovnosti. Ve všech případech se jedná o jména frankofonních nositelů. Ačkoli se tento výsledek odchyluje od výsledku výzkumu Dubědy a kol., kde není tento princip v žádném jméně zastoupen samostatně, tato tendence odpovídá tvrzení Hůrkové, že slova si v některých případech zachovávají původní výslovnost, pokud jsou řečena v odborném projevu mluvčími, kteří dobře znají výchozí jazyk. Můžeme tedy říci, že se nejedná o odchylku od normy, nýbrž o alternativu.

Dalším významným principem, který se vyskytuje u Dubědy i v tomto rozboru, je výslovnost podle písemné formy – ve vzorku z Evropského parlamentu se vždy objevuje spolu s fonologickou aproximací a u anglických a německých jmen převažuje nad prvky původní výslovnosti. Stejně jako u Dubědy se tento princip objevuje po fonologické aproximaci u nejvyššího počtu jmen. Mezi francouzskými jmény jsou nicméně častější kombinace s původní výslovností.

Častěji než u Dubědy se zde ve výslovnosti jmen objevují vedlejší principy: výslovnost původního projevu (ten se podle očekávání projevuje především u anglických a německých jmen, protože je vyslovil frankofonní řečník); vliv třetího jazyka; vliv cílového jazyka (zde se jedná o češtinu); a vliv jazyka, ze kterého jméno pochází. Nejčastějším vedlejším „principem“ je však anomálie, což je souhrnná kategorie, do které se řadí částečné přetřeknutí, přeslechnutí, výslovnost na základě akustické imitace apod.

Odchylky v porovnání s výsledky výzkumu kodifikované výslovnosti jsou vysvětlitelné tím, že v případě rozboru vzorku z EP se jednalo o jednorázovou realizaci jmen pod tlakem, ke které došlo při simultánním tlumočení a ve velmi mnohojazyčném prostředí.

Překvapivým výsledkem bylo, že v korpusu B (jména z jazyků, které jsou v EP méně frekventované) se vyskytovalo méně zkomolených či obtížně srozumitelných jmen (cca 6 %) než ve vzorku jmen z francouzštiny, němčiny a angličtiny (cca 11 %). Na to, aby bylo možné zjistit, proč tomu tak je, by bohužel bylo třeba znát více informací, než bylo k dispozici. Počet

případů, kdy jméno, které zaznělo v originálu, tlumočník nevyslovil, byl v korpusu A i B obdobný – jednalo se přibližně o 18–19 %. Použitá metoda sice neumožňovala rozlišit případy, kdy tlumočník jméno explicitně nevyslovil proto, že použil jiný typ ekvivalentu (např. deiktikum nebo uvedení funkce osoby) či jinou strategii, a případy, kdy došlo ke ztrátě informace, avšak i kdybychom předpokládali, že tlumočníci ve všech případech selhali (což je velice nepravděpodobné), počet neúspěšných přetlumočení by byl nanejvýš cca 28 % v korpusu A a cca 26 % v korpusu B. To je výrazně lepší výsledek, než uvádí Gile (k chybným přetlumočením podle něj často dochází ve více než 50 % případů, přičemž u antroponym je to v jeho výzkumu cca 44 % – viz výše). Přitom je třeba ještě vzít v úvahu, že objektivní kognitivní zátěž, které jsou vystaveni tlumočníci v EP, je oproti experimentu Daniela Gila vyšší, a tudíž si celkově v tlumočení jmen vedou mnohem lépe.

Poslední problém, jímž se práce zabývala, bylo přechylování ženských příjmení. Zde jasně převažuje tendence zachovávat jména v původním tvaru, ačkoli podle Ústavu pro jazyk český AV ČR je běžné přechylovat. Ústav sice udává nepřechylování jako možnou alternativu, avšak při tlumočení v EP se jedná spíše o pravidlo – ve vzorku bylo přechýleno méně než 20 % ženských příjmení. Ve většině případů se jednalo o jména velmi známých političek. Hlavním důvodem tohoto jevu je pravděpodobně skutečnost, že přechýlení jména je mnohem náročnější na kognitivní kapacitu než uvedení základní formy a riziko chyby je při něm vyšší.

Cílem práce bylo především popsat, ke kterým jevům při vyslovování jmen tlumočníky na plenárních zasedáních dochází – protože však nebylo k dispozici příliš mnoho dalších informací o tom, jak tlumočení jednotlivých projevů probíhalo, jaké přesně měli tlumočníci podmínky atd., nebylo možné přesně zjistit, z jakého důvodu k tomu kterému jevu došlo. V případném dalším výzkumu zaměřeném na tuto problematiku, který by si kladl za cíl jevy vysvětlit, by bylo vhodné pracovat i s dalšími, konkrétnějšími informacemi o jednotlivých tlumočnících a projevech (velmi cenná by např. mohla být zmiňovaná informace, zda tlumočníci měli v jednotlivých případech možnost seznámit se předem s písemnou formou konkrétních jmen, která zazněla).

12 Bibliografie

1. AMATO, A. – MACK, G. (2011) Interpreting the Oscar Night on Italian TV: an interpreters' nightmare? *The Interpreters' Newsletter*. č. 16. [online]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10077/8253>
2. ASHBY, Michael, John A. MAIDMENT a Jan CHROMÝ. *Úvod do obecné fonetiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. Lingvistika [edici řídí Jan Chromý. ISBN 978-80-246-2322-1.
3. Becoming a Freelance Interpreter with the European Institutions. *European Union* [online]. Brusel: Generální ředitelství Evropské komise pro komunikaci [cit. 2016-06-02]. Dostupné z: http://europa.eu/interpretation/accreditation_en.htm
4. BLANÁR, Vincent. *Vlastné meno ve svetle teoretickej onomastiky*. Martin: Matica slovenská, c2009. Jazykovedné spisy Matice slovenskej. ISBN 978-80-7090-905-8.
5. ČEŇKOVÁ, Ivana. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení (na materiálu rusko-českém a česko-ruském)*. Praha: Univerzita Karlova, 1988. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia.
6. ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Druhé, opravené vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-09-9.
7. ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 3. vyd., Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-346-0154-0.
8. DOHALSKÁ, Marie a Oľga SCHULZOVÁ. *Fonetika francouzštiny*. Vyd. 3., rozš. Praha: Karolinum, 2008. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1471-7.
9. DOHALSKÁ, M. – ŠKARDOVÁ, R. – KRÁLOVÁ, J. (2007) Proper Names: Features of Ambiguity in a Multicultural Context, in: XVIth International Congress of Phonetic Sciences, Saarbrücken, pp. 1661–1664. [online]. Dostupné z: <http://www.icphs2007.de>
10. DUBĚDA, Tomáš. When One Phonology Meets Another: The Case of Gallicisms in Czech. In: *Complex Visibles Out There Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2014: Language Use and Linguistic Structure* [online]. Olomouc: Palacký University

Olomouc, 2014, s. 701-713 [cit. 2016-08-05]. ISBN 978-80-244- 4385-0. Dostupné z: <http://olinco.upol.cz/assets/olinco-2014-proceedings.pdf>

11. Duběda, T. – Havlík, M. – Jílková, L. – Štěpánová, V.: Loanwords and foreign proper names in Czech: A phonologist's view. In: J. Edmonds – M. Janebová (eds.): *Language Use and Linguistic Structure. Proceedings of the Olomouc Linguistic Colloquium 2013*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 305-313

12. Evropský parlament. *Europa* [online]. Brusel: Generální ředitelství Evropské komise pro komunikaci [cit. 2016-05-30]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-parliament/index_cs.htm

13. FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.

14. FITTING, Melvin, Intensional Logic. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford: Stanford universty, 2015. [cit. 2016-08-05]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/logic-intensional/>.

15. GILE, Daniel. *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: Benjamins, 1995. Benjamins translation library. ISBN 1-55619-686-5.

16. GILE, Daniel. Les noms propres en interprétation simultanée. *Multilingua*. 1984, 3(2), 79–85 . ISSN 0167-8507/84/0003-0079.

17. GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

18. HANAOKA Osamu, Proper Names in the Media: Problems for Translators/Interpreters and L2 Learners. *Interpretation Studies*, 2002, 2, 28-42. [online]. Dostupné z: http://jaits.jpn.org/home/kaishi2002/pdf/03f-hanaoka_02_.pdf

19. HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Učebnice a příručky pro vysoké školy.

20. HONZÁKOVÁ, Marie a Milan ROMPORTL. *Čteme je správně?: slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: Albatros, 1981.

21. HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia, 1995. ISBN 80-85827-93-X.

22. *International Phonetic Association* [online]. International Phonetic Association, 2016 [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <https://www.internationalphoneticassociation.org/>
23. Jak probíhá plenární zasedání. *Evropský parlament: O Parlamentu* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament [cit. 2016-05-30]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/20150201PVL00011/Jak-prob%C3%ADh%C3%A1-plen%C3%A1rn%C3%AD-zased%C3%A1n%C3%AD>
24. JONASSON, Kerstin. *Le nom propre: constructions et interpretations*. Louvain-La-Neuve: Duculot, 1994. Champs linguistiques. ISBN 2801110779.
25. Kolik poslanců zasedne v Evropském parlamentu po volbách 2014 a odkud budou? *Evropský parlament: Zpravodajství* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2013 [cit. 2016-06-18]. Dostupné z: www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/20130214STO05853/Kolik-poslanc%C3%BD-zasedne-v-Evropsk%C3%A9m-parlamentu-po-volb%C3%A1ch-2014-a-odkud-budou
26. Language profiles in demand with the EU interpreting services. Generální ředitelství Evropské komise pro tlumočení [online]. Brusel: Interinstitucionální výbor pro překlad a tlumočení, 2016 [cit. 2016-06-11]. Dostupné z: http://europa.eu/interpretation/accreditation_en.htm
27. KOMÁREK, Miroslav, Jan KOŘENSKÝ, Jan PETR a Jarmila VESELKOVÁ. *Mluvnice češtiny*. Praha: Academia, 1986.
28. MEYER, Bernd (2008) Interpreting Proper Names: Different Interventions in Simultaneous and Consecutive Interpreting? *Trans-kom*. roč. 1, č. 1. [online]. Dostupné z: http://www.trans-kom.eu/ihv_01_01_2008.html
29. Mnohojazyčnost v Evropském parlamentu. *Evropský parlament: O Parlamentu* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament [cit. 2016-05-31]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/20150201PVL00013/Mnohojazy%C4%8Dnost>
30. Plenární zasedání: uživatelský průvodce. In: *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Ředitelství pro plenární zasedání, 2016 [cit. 2016-05-30]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/plenary/cs/guide-plenary.html>

31. PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6938-1. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/131210>
32. PÖCHHACKER, Franz. *Introducing interpreting studies*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-26887-7.
33. *Praat: doing phonetics by computer* [online]. Amsterdam: University of Amsterdam, 2016 [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://www.fon.hum.uva.nl/praat>
34. Pravidla pro jednotnou úpravu dokumentů. In: *Europa* [online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2008 [cit. 2016-08-02]. Dostupné z: <http://publications.europa.eu/code/cs/cs-4100300.htm>
35. Přechylování. *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 2008 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700#nadpis7>
36. RAMBOUSKOVÁ, Hana. *Délka časového posuvu v závislosti na rychlosti projevu a zkušenostech tlumočníka: (Studie na anglicko-českém materiálu)* [online]. 2016 [cit. 2016-06-18]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/134099>. Vedoucí práce Šárka Timarová.
37. ROMPORTL, M. a kol. (1978) *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých*, Praha: Academia
38. *Rozbludník překladatele v Evropském parlamentu*. Brusel, Lucemburk, Štrasburk: Generální ředitelství pro překlad, 2014.
39. SEDLÁČEK, Miloslav. Slovánská vlastní jména v novinách a časopisech. *Naše řeč*. 1981, 64(4), 169-177. [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6265>
40. SEKVENT, Karel a Dušan ŠLOSAR. *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině: pravopis ; Výslovnost ; Skloňování ; Odvozování ; Slovníček jmen*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0989-2.
41. SELESKOVITCH, Danica. *Langage, langues et mémoire: étude de la prise de notes en interprétation consécutive*. Paris: Lettres modernes, 1975.
42. Special Eurobarometer 386: Special Eurobarometer 386 EUROPEANS AND THEIR LANGUAGES. *Public opinion: Eurobarometer special surveys* [online]. Brusel: Evropská

komise, 2012 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_399_380_en.htm

43. STRAHL, Vlastimil. *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině: podle původních jazykových pramenů a prací českých lingvistů*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-981-2.

44. TOMÍČKOVÁ, Markéta. *Analyse phonétique des anglicismes en français* [online]. 2014 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/127069>. Vedoucí práce Tomáš Duběda.

45. Tlumočení v Evropském Parlamentu. *Evropský parlament: Tlumočení* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2016 [cit. 2016-05-31]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/interpretation/cs/interpreting-in-the-parliament.html>

46. WADENSJÖ, Cecilia. *Interpreting as interaction*. London: Longman, 1998. ISBN 0-582-28910-6.

47. Working languages. *AIIC* [online]. Ženeva: AIIC, 1998 [cit. 2016-06-12]. Dostupné z: <http://aiic.net/node/6/working-languages/lang/1>

48. ZÁKLADNÍ PRAVIDLA PRO PŘEKLAD DOKUMENTŮ EU DO ČEŠTINY. In: *Evrpská komise* [online]. Brusel, Lucemburk: Evropská komise, 2011 [cit. 2016-08-02]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/translation/czech/guidelines/cs_guidelines_cs.htm

49. Zápisy. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2013–2015 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/plenary/cs/minutes.html>

Slovníky

1. *Duden*. Band 6, Aussprachewörterbuch. 6., überarbeitete und aktualisierte Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2015. Der Duden in zwölf Bänden. ISBN 978-3-411-91151-6.

2. JONES, Daniel, Peter ROACH, Jane SETTER a John H. ESLING. *Cambridge English pronouncing dictionary*. 18th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-0-521-15253-2.

3. ROBERT, Paul, Josette REY-DEBOVE a Alain REY. *Le Nouveau Petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française : [60 000 mots et leurs 300*

000 sens, leur étymologie, leur datation, leur prononciation, illustrés par des exemples et des citations, assortis de leurs synonymes, contraires et analogies]. Nouv. éd. Paris: Robert, 2000. ISBN 2-85036-668-4.

4. WELLS, John Christopher. *Longman pronunciation dictionary*. 3. ed. Harlow: Pearson Longman, 2008. ISBN 978-1-4058-8118-0.

Analyzovaný materiál

Rozpravy a videa. *Evropský parlament: Plenární zasedání* [online]. Štrasburk, Brusel, Lucemburk: Evropský parlament, 2013–2015 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/plenary/cs/debates-video.html>

Projevy (FR, CZ) ze dnů:

12. 1. 2015, 13. 1. 2015, 14. 1. 2015, 9. 2. 2015, 10. 2. 2015, 11. 2. 2015, 9. 3. 2015, 10. 3. 2015, 11. 3. 2015, 13. 1. 2014, 14. 1. 2014, 15. 1. 2014, 3. 2. 2014, 4. 2. 2014, 5. 2. 2014, 10. 3. 2014, 11. 3. 2014, 12. 3. 2014, 14. 1. 2013, 15. 1. 2013, 16. 1. 2013, 4. 2. 2013, 5. 2. 2013

13 Seznam zkratk

AD	analogie s původním jazykem (analogy with the donor language)
ANOM.	anomálie
AR	analogie s cílovým jazykem (analogy with the recipient language)
CHO	chyba originálu
CR	blízký ekvivalent (close rendition)
DR	zkomolený ekvivalent (distorted rendition)
EP	Evropský parlament
ER	rozšířený ekvivalent (expanded rendition)
NEPŘ.	nepřechýleno
OO	vliv originálu
OP	původní výslovnost (original pronunciation)
OPR	oprava chybného originálu
PA	fonologická aproximace (phonological approximation)

PŘ.	přechýleno
RR	částečný ekvivalent (reduced rendition)
SAM.	samohláska
SOUHL.	souhláska
SP	výslovnost podle písemné podoby (spelling pronunciation)
TL	vliv třetího jazyka (third language)

14 Seznam příloh

1. Výslovnost jmen z francouzštiny, angličtiny a němčiny – norma
2. Korpus A
3. Korpus B
4. Analyzované nahrávky